Քրիստոնյա Հայաստան

2004, ՀՈՒԼԻՍ Բ, ԹԻՎ 14 (178)

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ
ԿՐՈՆԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ
ԼՐԱՏՎԱԿԱՆ ԵՐԿՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ՄԱՄԼՈ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Հայ Եկեղեցու պարգեւը՝ վերապատվելի Մանվել Ջինբաշյանին

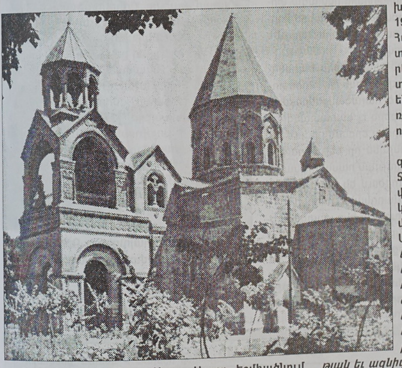

Հուլիսի 14-ին Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնում Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը «Ս. Սահակ-Ս.Մեսրոպ» շքանշան հանձնեց Միացյալ Աստվածաշնչային ընկերությունների թարգմանական խորհրդատու վերապատվելի Մանվել Ջինբաշյանին:

Մայր Աթոռի Միջեկեղեցական հարաբերությունների բաժնի պատասխանատու Տ. Եզնիկ եպս. Պետրոսյանը ներկայացրեց վերապատվելի Ջինբաշյանի գործունեությունն ու նրա բերած նպաստը՝ Մայր Աթոռի կողմից հրատարակված Աստվածաշունչ մատյանի խմբագրման աշխատանքներին: Աստվածաշնչի արեւելահայերեն նոր թարգմանությունը, որի աշխատանքներն սկսվել էին դեռեւս 1984թ.՝ երջանկահիշատակ Վազգեն Ա Հայրապետի օրհնությամբ, հայ հավատացյալի սեղանին դրվեց 1994թ.: Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի տնօրինությամբ՝ այսօր շարունակվում են աշխատանքները՝ Աստվածաշնչի առավել կատարյալ հրատարկության ուղղությամբ:

Վեհափառ Հայրապետը բարձր գնահատեց վերապատվելի Մանվել Ջինբաշյանի՝ Ս. Էջմիածնին բերած ավանդը եւ հույս հայտնեց, որ նա դեռ երկար տարիներ իր գիտելիքներն ու փորձառությունը պիտի ծառայեցնի Մայր Եկեղեցուն: *«Դուք այսօր էլ եկել եք Մայր Աթոռ՝ լրումի հասցնելու այն աշխատանքը, որ կյանքի էր կոչվել դեռեւս Վազգեն Ա Ամենայն Կաթողիկոսի օրոք՝ տեսնել Աստվածաշունչ մատյանն աշխարհաբար նոր թարգմանությամբ, ավելի կատարյալ եւ վերախմբագրյալ ձեւով: Ձեր օժանդակության եւ ազնիվ աշխատանքի շնորհիվ է նաեւ, որ այսօր հայ հավատացյալը հաղորդ է դառնում Տիրոջ կենսատու խոսքին եւ իր միտքն ու հոգին լուսավորում աստվածաշունչ խոսքերով»*,-իր խոսքում նշեց Հայոց Հայրապետը:

Հանդիպմանը ներկա էին Մայր Աթոռի վարչակազմակերպական գործերի կառավարիչ Տ. Փառեն եպս. Ավետիքյանը, դիվանապետ Տ. Արշակ վրդ. Խաչատրյանը, լուսարարապետի պաշտոնակատար Տ. Արտակ վրդ. Տիգրանյանը, Հայաստանի Աստվածաշնչային Ընկերության գլխավոր քարտուղար Հրաչ ավ. սրկ. Սարգսյանը:

Գարեգին Բ Կաթողիկոսն ընդունեց մի խումբ երիտասարդների

Հուլիսի 15-ին Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնում Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն ընդունեց եւ իր հայրապետական օրհնությունն ու պատգամը հղեց մայրաքաղաքի եկեղեցիներին կից գործող երիտասարդաց միությունների, ՀՀ տարբեր բուհերի ուսանողական միությունների, հասարակական, քաղաքական կազմակերպությունների եւ կուսակցությունների երիտասարդական թեւերը ներկայացնող շուրջ 50 երիտասարդների, որոնք Ս. Էջմիածին էին եկել Արարատյան Հայրապետական թեմի առաջնորդական փոխանորդ Տ. Նավասարդ եպս. Կճոյանի գլխավորությամբ:

Վեհափառ Հայրապետը ողջունելով երիտասարդներին՝ հույս հայտնեց, որ նմանատիպ հանդիպումները հաճախակի բնույթ կկրեն:

«Երբեք հայրենիքը չի կարող լինել հզոր, եթե հոգեւոր առումով այն պառակտված է, ուստի միաբանությամբ, հզոր հայրենիքի եւ եկեղեցու տեսլականի կրողները պիտի լինեք՝ առավել նախանձախնդրությամբ, անսակարկ ու անմնացորդ սիրով ծառայելով մեր ժողովրդին: Մեր ազգը հաղթահարել է բազում դժվարություններ ու խոչընդոտներ, երբ հավատարիմ է մնացել մեր հայրերի սուրբ հավատքին: Հայրապետիս աղոթքն է, որ առ Աստված ունեցած աներեր հավատքը, սերն ու նվիրումը մեր հայրենիքի նկատմամբ, առաքինի ու սրբակենցաղ կյանքն օրինակ լինեն Ձեզ, որպեսզի երիտասարդներիդ կյանքի ընթացքն անշեղ լինի, իսկ քայլերը՝ հաստատուն»,- նշեց Նորին Սրբությունը:

Վերջում ներկաները իրենց հուզող հարցերն ուղղեցին Հայոց Հայրապետին, ինչպես նաեւ հանդես եկան զանազան առաջարկներով:

Գերմանիայի դեսպանը հրաժեշտ տվեց Գարեգին Բ Կաթողիկոսին

Հուլիսի 19-ին Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին հրաժեշտ տալու նպատակով Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածին այցելեց Հայաստանում Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության արտակարգ եւ լիազոր դեսպան Հանս Վուլֆ Բարթելը, որն ավարտում է դիվանագիտական իր առաքելությունը մեր երկրում:

Վեհափառ Հայրապետը բարձր գնահատեց դեսպանի երկամյա աշխատանքը հայ-գերմանական կապերի զարգացման գործում՝ գոհունակություն հայտնելով Սբ. Էջմիածնի եւ Գերմանիայի դեսպանատան միջեւ առկա սերտ կապերի առնչությամբ:

Հանդիպման ավարտին Նորին Սրբությունն իր բարեմաղթանքը հայտնեց դեսպանին՝ հաջողություն ցանկանալով դիվանագիտական հետագա առաքելության մեջ:

Տես՝ էջ 2

15-31 հուլիսի

ՏՈՆԵՐ, ՍՈՒՐԲԵՐ, ՍՐԲՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Հուլիսի 17-ին՝ շաբաթ օրը, հիշատակն էր Հին Ուխտի տապանակի եւ տոնը Նորի՝ Սուրբ Եկեղեցու:

Աստված Մովսեսին պատվիրեց շինել մի տապանակ՝ անփուտ, կարծր փայտից՝ երկու կողմերից ոսկով պատած: Այդ տապանակը պարունակում էր հրեաների համար ամենանվիրական իրերը՝ տասնաբանյա պատվիրանների երկու քարե տախտակները, Ահարոնի ծաղկած գավազանը, մանանայով լի ոսկե սափորը: Տապանակն ուներ երկուսուկես կանգուն երկարություն, կանգունուկես լայնություն, կանգունուկես բարձրություն: Հին Ուխտի այս տապանակը նախատիպն է Նոր Ուխտի տապանակի, այսինքն՝ եկեղեցու: Ըստ եկեղեցական հայրերի՝ տապանակը նաեւ Աստվածածնի խորհուրդն ունի: Անփուտ փայտն անապական կուսությունն է, ներսի եւ դրսի ոսկին՝ սբ. Աստվածածնի հոգու եւ մարմնի մաքրությունը, տասնաբանյայի երկու քարե տախտակները՝ Քրիստոսի միավորյալ հոգին եւ մարմինը, մանանան՝ անապական մարմինը, իսկ Ահարոնի ծաղկած գավազանը՝ Հեսսեի արմատը, այսինքն՝ Դավիթ թագավորի հոր՝ Հեսսեի շառավիղը: Տապանակը նաեւ Հիսուս Քրիստոսի խորհրդանիշն է: Անփուտ փայտը Քրիստոսի անապական մարմինն է, իսկ ոսկին՝ հոգու եւ մարմնի միավորությունը: Այժմ հրեաները զրկված են ուխտի տապանակից: Ավանդության համաձայն՝ Երեմիա մարգարեն իր աշակերտի հետ տապանակը գիշերով տարել է Սինա լեռը, փակել մի վեմի մեջ՝ ասելով. «Թող ոչ ոք չբացի սա, բացի Մովսեսից եւ Ահարոնից»:

Կիրակի՝ հուլիսի 18-ին, Քրիստոսի պայծառակերպության տոնն էր կամ Վարդավառը:

Քրիստոսն Իր երեք աշակերտների՝ Պետրոսի, Հակոբոսի եւ Հովհաննեսի հետ բարձրացավ Թաբոր լեռը: Այստեղ հայտնվեցին Մովսեսը եւ Եղիան: Մինչ Քրիստոսը խոսում էր նրանց հետ, պայծառակերպվեց: Այդ ընթացքում մի լուսավոր ամպ նրանց վրա հովանի եղավ. ամպից մի ձայն եկավ ու ասաց. «Դա է Իմ սիրելի Որդին, որին հավանեցի, դրան լսեցեք»: Մովսեսը ներկայացնում է օրենքը, իսկ Եղիան՝ մարգարեներին: Ստեփանոս Սյունեցին ասում է, որ պայծառակերպությունից հետո միայն Քրիստոսի երեւալը աշակերտներին նշանակում է, որ Քրիստոսն է օրենքի եւ մարգարեությունների լրումը: Ըստ Հայ Առաքելական Եկեղեցու վարդապետության՝ Քրիստոսի մարմինը անապական էր ինչպես հարությունից հետո, այնպես էլ հարությունից առաջ: Գիտենք, որ մեր մարմիններն ապականացու են, եւ ապականությունն առաջացել է մեղքի պատճառով: Իսկ Քրիստոսի մարմինն անապական է, որովհետեւ Նա ծնվել է աստվածային զորությամբ, միայն մեկ ծնողից, առանց մեղքի եւ ապրել է առանց մեղանչելու: Ոմանք ընդդիմանալու համար մատնանշում են Քրիստոսի ուտելը, սակայն Քրիստոսը կերավ նաեւ հարությունից հետո: Եվ Նրա ուտելը մեր ուտելուց տարբերվում է նրանով, որ Քրիստոս երբեք, ըստ եկեղեցական հեղինակների, ավելորդ ծորում չի ունեցել, ինչպես ունենում են ապականացու մարմինները, քանի որ Քրիստոսի մարմինն անապական է: Մենք եւս այսպիսի մարմին ենք ունենալու հարությունից հետո: Այսպիսի մարմինն ունի 4 հատկություն՝ անապական է, թեթեւ, նուրբ ու թափանցիկ (արգելքների միջոցով թափանցելու, անցնելու ընդունակ), պայծառ: Անապականությունը Քրիստոսը ցույց տվեց վերնատանը, երբ Իր մարմինը տվեց որպես կերակուր, թեթեւությունը, երբ քայլեց ծովի վրայով, պայծառությունը ցույց տվեց Թաբոր լեռան վրա, երբ պայծառակերպվեց, իսկ նրբությունը երեւաց այն ժամանակ, երբ Քրիստոսը ծնվեց Սուրբ Կույս Մարիամից:

Շատերի համար չափազանց անհասկանալի է Սուրբ Աստվածածնի մշտական կուսության վերաբերյալ եկեղեցական վարդապետությունը: Սակայն ինչպես որ Քրիստոս, փակ դռների միջով անցնելով, մտավ Իր աշակերտների մոտ, եւ դռները փակ մնացին, այդպես էլ ծնվեց Սուրբ Կույսից՝ անխախտ թողնելով նրա կուսության կնիքը: Ահա Քրիստոսի մարմնի անապականության վերաբերյալ Հայ Առաքելական Եկեղեցու այս վարդապետությունը մենք պետք է մեր մտքում ունենանք մանավանդ այն ժամանակ, երբ մոտենում ենք Սուրբ Հաղորդությանը՝ հաղորդվելու Քրիստոս Աստծո անապական մարմնին եւ անապական արյանը:

Շարունակությունը՝ էջ 2

1-15 հուլիսի

ՏՈՆԵՐ, ՍՈՒՐԲԵՐ, ՍՐԲՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Սկիզբը էջ 1

Պայծառակերպության տոնը ժողովրդի մեջ ավելի շատ հայտնի է Վարդավառ անունով: Այս անվանումը բացատրելով՝ Սբ Գրիգոր Նարեկացին ասում է, որ Քրիստոսը պայծառակերպության ժամանակ վարդի պես բացվեց՝ ցույց տալով Իր աստվածությունը: Վարդավառի օրվա ժողովրդական սովորությունն է միմյանց վրա ջուր ցողելը: Սա, անշուշտ, իր սկզբնական ծագմամբ կապ չունի քրիստոնեության հետ, եւ դա զարմանալի չէ, որովհետեւ ժողովրդական բոլոր սովորույթները չէ, որ պետք է կրոնական լինեն: Պարզապես քրիստոնեությունը ժողովրդի մեջ մեծապես տարածված եւ հեթանոսությունից մնացած այս արարողությունը պահպանել է՝ այն զրկելով հեթանոսական կրոնական իմաստից, որպեսզի մարդիկ, պահելով ժողովրդական գեղեցիկ սովորույթները, միեւնույն ժամանակ չշեղվեն ճշմարիտ աստվածպաշտությունից, եւ օգտակար կամ գեղեցիկ բաները ներառնվեցին քրիստոնեական կյանքի մեջ: Օրինակ՝ հեթանոսության շրջանում ստեղծվել էին գրական մեծ գործեր, դարերով զարգացել էր մարդկային բանականության իմաստությունը, որի շատ դրական կողմեր օգտակար համարվեցին նաեւ քրիստոնյաների համար: Շատերն այստեղ գուցե առարկեն եւ հիշեն հեթանոսական տաճարները, որոնք եւս մշակութային, ճարտարապետական կոթողներ էին, եւ դրանք գրեթե բոլորն էլ այժմ չկան: Բայց հեթանոսական տաճարների պարագան այլ է. դրանք համարվում են նյութական վայրեր, որոնց միջոցով եւ որոնց միջից դիվական, սատանայական ազդեցությունը տարածվում է աշխարհի եւ մարդկության վրա: Ահա հենց այդ է պատճառը, որ քրիստոնեական սրբերը կործանել են նույնիսկ այդ տաճարներում զետեղված կուռքերը, որոնք եւս, կրոնական մտածողությամբ չառաջնորդվելու դեպքում, կարելի է համարել արվեստի գործեր: Այսօր մարդկային անվտանգությամբ մեծապես մտահոգված մարդիկ գտնում եւ վնասազերծում են ռազմի դաշտում թաղված ականները, որոնք եւս մարդու ձեռքի մանրակրկիտ աշխատանք են, բայց իրենց շուրջը մահ են սփռում: Եվ հենց այսպիսի իմաստ են ունեցել նաեւ քրիստոնեության համար հեթանոսական կուռքերը, ինչպես նաեւ տաճարները, որոնք վնասազերծվելով վերածվել են քրիստոնեական տաճարների: Վարդավառի ժողովրդական սովորության պահպանման առնչությամբ նշեցինք, որ հեթանոսական արժեքներն օգտակար են համարվել քրիստոնյաների համար: Օրինակ՝ Սուրբ Բարսեղ Կեսարացին խորհուրդ է տալիս չմերժել եւ ընթերցել հեթանոսական գրողների աշխատությունները՝ միեւնույն ժամանակ երիտասարդներին ցույց տալով, թե ինչ սկզբունքներով պետք է առաջնորդվեն, այն է՝ պետք է վերցնել օգտակարը եւ մերժել վնասակարը: Նա ասում է, որ Մովսեսը եւս սկզբում եգիպտական գիտություններով վարժվեց եւ հետո Աստծո հայեցողությանը հասավ, նույնպես Դանիելը Բաբելոնում քաղդեական իմաստություն սովորեց: Եկեղեցական սուրբ հայրը նշում է, որ կարելի է շատ օգտակար մտքեր սովորել հեթանոսական հեղինակներից եւ գործիչներից: Եվ Բարսեղ Կեսարացին բերում է հիանալի օրինակներ: Ահա դրանցից մեկը. հեթանոսական հեղինակներից Սոլոնն ասում է, որ հարուստների ունեցվածքի հետ չենք փոխի առաքինության հարստությունը, որովհետեւ այն մշտական է, իսկ մարդկանց ունեցվածքին տիրում է մերթ մեկը, մերթ մյուսը: Հեթանոս գործիչների, փիլիսոփաների կյանքը եւս մեզ կարող է շատ բան սովորեցնել: Օրինակ՝ փիլիսոփա Դիոգենեսն ապացուցեց, որ հարուստ է նույնիսկ մեծ թագավորից, որովհետեւ կյանքում նրանից քիչ կարիքներ ունի: Ալեքսանդր Մակեդոնացին, գերի վերցնելով Դարեհ թագավորի աղջիկներին, որոնք հայտնի էին իրենց զարմանալի գեղեցկությամբ, նրանց չարժանացրեց նույնիսկ իր հայացքին՝ ամոթ համարելով տղամարդկանց հաղթողին թույլ տալ իր հանդեպ կանանց հաղթանակը: Ահա ճիշտ այսպես էլ Վարդավառի ժողովրդական գեղեցիկ սովորությունը թողնվեց, եւ նրանից հեռացվեց վտանգավոր հեթանոսական կռապաշտությունը: Քրիստոսն Իր պայծառակերպությամբ ցույց տվեց Իր աստվածությունը եւ զորությունը:

Քրիստոսի աստվածությունը մերժում են մի շարք աղանդներ: Սակայն Հովհաննես ավետարանիչը Նրա մասին ասաց. «Սկզբից էր Բանը եւ Աստված էր Բանը» (Ա 1): Թովմաս առաքյալը, Քրիստոսի մարմինը տեսնելով եւ շոշափելով, ասաց Նրան. «Տէր իմ եւ Աստված իմ» (Յովհ. Ի 28): Դարձյալ Հովհաննես առաքյալն իր առաջին թղթի վերջին գլխում ասում է, որ Յիսուս Քրիստոսն է ճշմարիտ Աստված եւ հավիտենական կյանք (տե՛ս Ա Յովհ. Ե 20): Եվ ի վերջո Քրիստոսը նաեւ Ինքն է Իր մասին ասում «Յայտնության» գրքում. «անսկիզբը եւ անվախճանը, որ մեռավ եւ կենդանացավ» (Բ 8), իսկ Անսկիզբ եւ Անվախճան կարող է լինել միմիայն Աստված: Հետեւաբար՝ քրիստոնյան նա չէ, ով նայում է Քրիստոսին հետագա փիլիսոփաների, քննադատների եւ աղանդավորների աչքերով, այլ՝ ով Քրիստոսին նայում է առաքյալների աչքերով:

Հուլիսի 26-ին Սբ. Կիպրիանոս եպիսկոպոսի, Հուստիանե կույսի տոնն էր: Քրիստոնյաների դեմ ուղղված հալածանքների ժամանակ այս երկու սրբերն էլ նահատակվում են: Այսօր էլ շատ մարդիկ երբեմն դիմում են կախարդանքների, ինչպես որ հեթանոս իշխանը՝ ինչ-ինչ հաջողության հասնելու նպատակով: Ոմանք էլ գործում են չարի զորությամբ: Բազմաթիվ մարդկանց համար ծիծաղելի է թվում, երբ խոսում ենք սատանայի մասին, կամ ասում ենք, որ այս կամ այն բանը սատանայի ազդեցությամբ եղավ: Մարդիկ ավելի շատ հակված են ամեն ինչ բացատրելու միայն բնական երեւույթները, մարդկային դիտավորությունները նկատի ունենալով: Սակայն եկեղեցական հայրերն ասում են, որ ոչ մի չար միտք կամ չար արարք չի լինում առանց սատանայի մասնակցության: Եթե փորձենք ամեն ինչ բացատրել միայն բնության կամ դիտավորության ընթացքով, ապա սխալ եզրակացությունների կհանգենք: Միայն մեր փորձի վրա հիմնվելով՝ մենք չենք կարող ճշմարտության հասնել: Հետեւաբար միայն մեր տեսնելով, լսելով կամ զգալով, այսինքն՝ միայն զգացողության չափանիշով, հնարավոր չէ ճիշտ պատասխան գտնել բազում երեւույթների համար:

Շաբաթ օրը՝ հուլիսի 31-ին, Գրիգոր Լուսավորչի որդիների եւ թոռների տոնն էր: Սբ Գրիգոր Լուսավորիչը կոչվում է նաեւ «արմատ հավատո»: Ինչպես որ ծառի արմատն է իր միջով կենսահյութը փոխանցում ճյուղերին ու

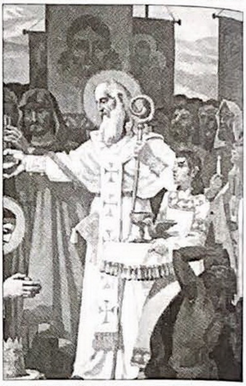

տերեւներին, ճիշտ այդպես էլ Գրիգոր Լուսավորիչը՝ իբրեւ հավատի ճշմարիտ արմատ, աստվածային շնորհները փոխանցեց հայ ժողովրդին՝ իր եւ իր սերունդների միջոցով:

Տէր Ադամ քհն. ՄԱԿԱՐՅԱՆ

ՄԱՄԼՈ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Վրաստանի Հանրապետության ԱԳ նախարարի այցը Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածին

Հուլիսի 22-ին Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածին այցելեց Վրաստանի Հանրապետության ԱԳ նախարար Սալոմե Զուրաբիշվիլին: Մեծահարգ հյուրին ընդունեց եւ Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի բարեմաղթանքները փոխանցեց Վանական խորհրդի նախագահ, Մայր Աթոռի վարչակազմակերպական գործերի կառավարիչ Տ. Փառեն եպս. Ավետիքյանը:

Ողջունելով վրաց նախարարին՝ Սրբազան հայրն անդրադարձավ երկու հարեւան երկրների, ինչպես նաեւ երկու եկեղեցիների միջեւ առկա եղբայրական ջերմ հարաբերություններին:

ԱԳ նախարար Սալոմե Զուրաբիշվիլին անդրադարձավ Վրաստանի ներքին իրավիճակին ու տարածաշրջանային խնդիրներին:

Հանդիպման ավարտին Վրաստանի ԱԳ նախարարն այցելեց Մայր Տաճար եւ թանգարաններ:

Հանդիպմանը ներկա էին Վրաստանում ՀՀ արտակարգ եւ լիազոր դեսպան Գեորգի Խոսրոեւը եւ այլ պաշտոնատար անձինք:

Սեմինար-խորհրդաժողով՝ Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնում

Հուլիսի 21-23-ը Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնում, Եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդի հայաստանյան միջեկեղեցական բարեգործական Կլոր սեղան հիմնադրամի նախաձեռնությամբ, տեղի ունեցավ սեմինար-խորհրդաժողով «Կանաչ աստվածաբանություն» թեմայով:

Հուլիսի 21-ին եւ 22-ին սեմինարի մասնակիցները՝ Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնի Գեւորգյան հոգեւոր ճեմարանի եւ Սեւանի Վազգենյան դպրանոցի սաները, Երեւանի պետական համալսարանի աստվածաբանության ֆակուլտետի ուսանողները ունկնդրեցին Օքսֆորդի համալսարանի դասախոս պրոֆ. Դիմիտրի Օյկոնոմուի դասախոսությունները՝ բնապահպանական խնդիրների վերաբերյալ՝ ուղղափառ աստվածաբանության դիտանկյունից: Այս խնդիրների պարզաբանմանն էին նվիրված բանախոսի «Արարումը Հին Կտակարանում», «Արարումը Նոր Կտակարանում», «Ուղղափառություն եւ բնապահպանություն. ծես, պատկերագրություն», «Ուղղափառություն եւ բնապահպանություն. հայրաբանություն» թեմաներով դասախոսությունները:

Նույն խնդիրների քննարկմանն էր նվիրված նաեւ հուլիսի 23-ի խորհրդաժողովը, որի աշխատանքներին միացան նաեւ Հայաստանում բնապահպանական խնդիրներով զբաղվող մի շարք հասարակական ու միջազգային կազմակերպությունների ներկայացուցիչներ: Խորհրդաժողովին բանախոսություններով հանդես եկան Հայաստանի Աստվածաշնչային ընկերության գլխավոր քարտուղար Հրաչ ավ. սրկ. Սարգսյանը, պրոֆեսոր Կարինե Դանիելյանը, Դիմիտրի Օյկոնոմուն:

Վախճանվել է Գերաշնորհ Տ. Հուսիկ եպիսկոպոս Բաղդասյանը

Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնից խոր ցավով տեղեկացնում ենք, որ հուլիսի 28-ին, Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում, կյանքի 70-րդ տարում վախճանվել է Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի միաբան Գերաշնորհ Տ. Հուսիկ եպիսկոպոս Բաղդասյանը:

Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը Գերագույն Հոգեւոր Խորհրդի անունից իր ցավակցությունն է բերել հանգուցյալ սրբազան հոր հարազատներին ու մերձավորներին: Հանգուցյալ սրբազանի հոգու համար Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնում կկատարվի հոգեհանգստյան արարողություն:

Յիշատակն արդարոյն օրհնութեամբ եղիցի:

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ՍԲ ՍԲ. ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՏԵՂԵԿԱՏՎԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳ

ԹԵՄԱԿԱՆ ԿՅԱՆՔ

ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՆԵՐ ԱՐՄԱՎԻՐԻ ԹԵՄՈՒՄ

Անցած ուսումնական տարում հանրապետության հանրակրթական դպրոցներում, ինչպես նաեւ պետական քոլեջներում որպես պարտադիր առարկա մտավ Հայ եկեղեցու պատմությունը:

Անցած տասնամյակների կացնահարված ու երկփեղկված մի պատմություն, որ կոչվում էր հայ ժողովրդի պատմություն, չէր կարող երկար սնուցել այնպիսի մի ժողովրդի, որի միս ու արյան մեջ շաղախված է եղել քրիստոնեությունը: Չէ՞ որ ոսկեդարի մեր պատմիչներն ու նախամեծար հայրերն էին ավանդել մեզանից յուրաքանչյուրին, որ սեփական աչքի լույսի պես պիտի պահել ազգային բոլոր սրբություններն ու ավանդույթները, մեր պատմությունն ու մշակույթը, գիրն ու գրականությունը: Կամ ինչու հայ մարդը, որն իրեն համարում է քրիստոնյա հայ, չիմանա Քրիստոսի կյանքն ու գործունեությունը, քրիստոնեության հիմնումի եւ նրա տիրապետության պատմությունը կամ ընդհանուր գծերով ծանոթ չլինի Հին եւ Նոր Ուխտի բովանդակությանը, չճանաչի իր Մայր Եկեղեցու խորհուրդների էությունն ու արժեքը: Ուստի եւ շատ կարեւոր էր, որ Հայ Եկեղեցու պատմություն առարկան դպրոցներում այսօր դասավանդող ուսուցիչների վերապատրաստման ուղղությամբ շարունակվեն լայնածավալ աշխատանքներ: Այդ իսկ պատճառով 2004 թվականի ապրիլ-հուլիս ամիսներին Արմավիրի թեմի եւ Հայաստանի Աստվածաշնչային ընկերության համատեղ ջանքերով Էջմիածնում կազմակերպվեց մի լսարան, որտեղ «Սուրբ Գրքի ուսումնասիրությունը» դասախոսությունների ունկնդիրները դարձան Էջմիածնի եւ հարակից գյուղերի դպրոցների Հայ Եկեղեցու պատմություն առարկայի 55 ուսուցիչ: Դասախոսություններով հանդես եկան Հայաստանի Աստվածաշնչային ընկերության ծրագրերի տնօրեն պարոն Արշավիր Գաբուջյանը, Մխիթարյան միաբանության հայր Սերովբե վարդապետ Ջամոտյանը, ԵՊՀ-ի Աստվածաբանության ֆակուլտետի եւ Գեւորգյան հոգեւոր ճեմարանի դասախոս Գեւորգ սրկ. Ղուշչյանը, վերապատվելի Մանվել Ջինբաշյանը: Թեմի առաջնորդ Գերաշնորհ Սիոն եպիսկոպոս Ադամյանը, խոսք կարեւորելով ազգի ապագան կերտողների՝ մատաղ սերնդի դաստիարակությունը քրիստոնեական բարոյական սկզբունքներով, իր հայրական օրհնությամբ ու բարեմաղթություններով մեկ անգամ եւս հորդորում ու քաջալերում էր ուսուցիչներին հույժ ազգանպաստ գործունեության մեջ:

Հուլիսի 15-ին, հանդիսավոր պայմաններում, թեմի առաջնորդը նրանց հանձնեց վկայականներ: Հուլիսի 21-ին, թեմի ՔԴԿ-ի պատասխանատու Ռոբերտ սրկ. Աղազարյանի ուղեկցությամբ, ուսուցիչները մեկնեցին ուխտագնացության Հաղպատի եւ Սանահինի վանքերը:

Արմավիրի թեմի մամլո դիվան

ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՆԵՐ

ԶԱՔԱՐԻԱ Ա ՁԱԳԵՑԻ
(855-876)

Սկիզբը՝ թիվ 13

Թուրքական զորագնդերը գլխավորող հրամանատարները, որ նույնպես թուրք էին, շուտով փորձանք դարձան Աբասյան խալիֆայության համար: Վասըֆի գրգռելով՝ նրանք սպանեցին Մութավաքիլին եւ խալիֆ հռչակեցին նրա որդի Մուհամեդ-Աբու-Ջաֆարին կամ Մունթասըր-Պիլլահին: Սա փորձեց ետ կանգնել հոր քաղաքականությունից, սակայն շարունակեց նրա ցոփ ու խենեշ կյանքը եւ մահացավ 862 թվին՝ 5 ամիս թագավորելուց հետո: Սակայն շատ հնարավոր է, որ նա չմահացավ իր բնական մահով, այլ նրան թունավորեցին: Թուրք հրամանատարները, այլեւս չվստահելով Մութավաքիլի տոհմին, գահ բարձրացրին նրա Մուհամեդ անունով եղբոր որդուն՝ Ահմեդ-Աբուլ-Աբասին, որն ստացավ Մըսթային-Պիլլահ անունը: Սա իր քաղաքականության պատճառով ներքին եւ արտաքին թշնամությունների տեղիք տվեց եւ ծնեց ապստամբություններ: Աթամեշ վեզիրին առաջ մղելը լոկ գրգռեց թուրք զորավարներին՝ Վասըֆին, Բուղա-Սաղիրին, Բաղըրին եւ Մուսային, որոնք համարձակվեցին անգամ հարձակվել Սամառայի վրա, որն այրեցին ու ավերեցին: Սակայն սրանք էլ միասնական չգտնվեցին, որ հնարավորություն տվեց խալիֆին սպանել Բաղըրին: Դրան ի պատասխան՝ Վասըֆը եւ Բուղա-Սաղիրը խալիֆ հռչակեցին Մունթասըրի եղբայր Մուհամմեդին: Մըսթայինը համաձայնվեց անձնատուր լինել՝ պայմանով, որ իրեն չսպանեն, սակայն աքսորվելով՝ Բասրայի մոտ դաժան գանակոծության ենթարկվեց եւ մահացավ 866 թվին: Նոր խալիֆը՝ Մուհամեդ-Աբու-Աբդուլլան, կոչվեց Մութազ-Պիլլահ եւ մրցակիցներից ու վտանգավոր անձանցից ազատվելու համար սպանեց իր եղբորը, մերձավոր հարազատներին եւ իրեն օգնած Վասըֆ ու Բուղա-Սաղիր զորավարներին: Սրա հետեւանքով ապստամբեցին թուրքական զորագնդերը՝ սպանված հրամանատարների որդիների առաջնորդությամբ: Մութազը ձերբակալվեց, լավ գանակոծվեց եւ սաստիկ արեւի տակ մերկացված պահվեց այնքան, մինչեւ որ գահից հրաժարվեց: Շուտով, սակայն, նրան սպանեցին գետնափոր նկուղի մեջ 869 թվին: Խալիֆ հռչակված Մոհթաշի-Պիլլահը փորձեց երկրում կարգ ու կանոն հաստատել, վերահաստատել Ղուրանի պատվիրանները, սակայն թուրքական գնդերը նրան ձերբակալեցին եւ սաստիկ ծեծով փորձեցին ստիպել իշխանությունից հրաժարվել: Սա մերժեց այդ պահանջը, սակայն ծանր տանջանքներից հետո՝ 870 թվին, դաշույնով սպանվեց: Խալիֆ դարձավ Մութավաքիլի որդիներից Ահմեդ-Աբուլ-Աբասը: Խռովությունները դադարեցին, թուրքական գնդերը հնազանդության բերվեցին, եւ նոր խալիֆը, որ հայտնի է Մոհամեդ-Պիլլահ անունով, իշխեց 23 տարի՝ մինչեւ 892 թիվը:

Մինչ Արաբական խալիֆայությունը փոթորկվում էր ներքին խռովություններից, Աշոտ Բագրատունի սպարապետը եւ Զաքարիա կաթողիկոսը աշխատում էին խաղաղության մեջ պահել երկիրը եւ աստիճանաբար վերականգնել քայքայված տնտեսությունը: Երբեմն-երբեմն կռիվներ էին բռնկվում հայ իշխանների միջեւ, որոնք Աշոտ սպարապետի կողմից հմտորեն դադարեցվում էին: Վիճակը սկսեց դեպի լավը փոխվել, երբ բանտարկության ու աքսորի մեջ գտնվող հայ իշխանները հետզհետե կարողացան վերադառնալ հայրենիք: 306 թվին վերադարձավ Աշոտ Արծրունու որդի Գրիգոր-Դերենիկը, իսկ մեկ տարի անց՝ 307-ին, Աշոտ Արծրունին: Գերեդարձները սկսեցին համարձակորեն վերադառնալ քրիստոնեության հավատին եւ վերատիրել իրենց տիրույթներին ու կալվածներին: Հայտնի է, որ մահմեդականություն ընդունածն իսլամից հրաժարվելու դեպքում ենթակա է մահապատժի, ինչպես կատարվել էր Վահան Գողթնացու, Հովսեփ ու Սահակ Կարնեցիների հետ, ուստի առաջին հայացքից խիստ զարմանալի է նրանց այդ վարքագիծը: Անշուշտ, դա մեծապես բացատրվում է խալիֆայության վիճակով եւ հայ հոգեւորականության՝ ի դեմս Զաքարիա կաթողիկոսի, մեծ հանդուրժողականությամբ, որը հնարավորություն տվեց վերադարձած իշխաններին վերադառնալ Հայ եկեղեցու գիրկը:

Զվարթնոց. Ներսես Գ Տայեցի կաթողիկոսի նստավայրի ավերակները

Հայաստան ուղարկվեց նոր ոստիկան՝ Ալի-Արմանի անունով: Սա իսլամացած հայ էր, եւ հոր անունն էլ Վահե էր, չնայած կարծիք կա, որ նա Հայաստանում ծնված արաբ էր կամ պաշտոնավարած դեմք, որը ստացել էր Արմանի կոչումը: Արաբական արքունիքը ճանաչեց հայ իշխանների իրավունքն իրենց տիրույթների նկատմամբ, իսկ նրանց առաջնորդ կարգվեց հայ իշխաններից մեկը՝ իշխանաց իշխանի տիտղոսով: Վերջինս կապող օղակ էր դառնում Հայաստանի եւ արաբական արքունիքի միջեւ: Հարկերի հավաքումը կատարվում էր իշխանաց իշխանի հսկողությամբ, իսկ հավաքված հարկերն ուղարկվում էին Ատրպատականի ոստիկանին, որն էլ դրանք առաքում էր արքունիք:

Հայաստանը, ընդհանուր առմամբ, սկսել էր հանգիստ շնչել եւ ամոքել իր վերքերը: Հայոց սպարապետն ու կաթողիկոսն ամեն ջանք գործադրում էին երկրի վերաշինության եւ խաղաղության ու ստեղծագործ աշխատանքի համար: Սակայն ավատատիրական երկպառակությունները երբեմնակի խռովում էին երկրի անդորրը: Ապուպելճի որդի Գուրգենը, որ Վասպուրականի իշխաններից էր, Բուղայի արշավանքի ժամանակ ապաստանել էր Քուրդիկ Մամիկոնյանի տիրույթ Բագրեւանդում, իսկ այնուհետեւ անցել Սպերի Գաղաբար՝ Բագրատունի իշխանի մոտ: Սա վերջինիս օգնեց արաբական արշավանքի ժամանակ, փորձեց անցնել հույների կողմը, սակայն ի վերջո Սմբատ Բագրատունու միջնորդությամբ հաշտվեց Բուղայի հետ եւ մնաց Հայաստանի արաբական բաժնում: Լսելով, որ Վասպուրականի վրա նոր հարձակման ժամանակ սպանվել է Սահակ Աբումկրեմ իշխանը, իսկ Ապուջափր Արծրունու գունդը գրվել է, եւ Վասակ Կովկերն արաբների կողմից իշխանություն է ստացել, Գուրգեն Ապուպելճը եկավ Վասպուրական եւ արաբներին քշելով՝ տիրեց երկրամասի գլխավոր իշխանությանը: Բուղան նրա դեմ ուղարկեց Բուտել զորավարին, բայց Գուրգեն Ապուպելճը նրան հաղթեց, եւ Բուղան ճանաչեց նրա իշխանությունը: Գուրգենը իշխեց 4 տարի, որից հետո նրա դեմ արշավեց Աշոտ Արծրունու եղբայրը՝ Գրիգորը՝ նրան իշխանությունից զրկելու համար: Սակայն շուտով նրանք համաձայնության եկան եւ երկրամասը բաժանեցին միմյանց միջեւ: Գրիգորը մեկ տարի անց մահացավ, եւ Աշոտ Արծրունու որդի Վահանը փորձեց տիրանալ նրա բաժնին եւ հանդիպեց Գուրգենի դիմադրությանը: Իսկ երբ եկավ Աշոտ Արծրունու որդի Գրիգոր-Դերենիկը, նրա դեմ դուրս եկավ նրա հավասուրաց հորեղբայրը՝ Գուրգենը, որն առաջարկեց Գուրգեն Ապուպելճին՝ միմյանց միջեւ բաժանել երկիրը եւ հին իշխանի որդուն զրկել տիրույթներից: Սա չհամաձայնեց եւ բյուզանդացիների կողմը փախչելիս ձերբակալվեց արաբ զորավարներ Բշրի եւ Չքրի կողմից ու հանձնվեց Աշոտ սպարապետին, որն էլ նրան ուղարկեց Ատրպատականի ոստիկանին: Գուրգեն Ապուպելճին իսլամացնել չհաջողվեց, չնայած նա ենթարկվեց խոշտանգումների, իսկ մյուս Գուրգենը շուտով մահացավ, երբ բոլորը ազատություն ստացան, այդ թվում նաեւ Գուրգեն Ապուպելճը: Վերջինս, վերադառնալով Վասպուրական, ձերբակալվեց՝ այս անգամ Դերենիկի կողմից: Դերենիկի ծառաներից մեկը նրան ազատեց եւ անգամ դաշույն տվեց, որ քնած Դերենիկին սպանի, սակայն Գուրգեն Ապուպելճը նրան չսպանեց եւ բավական համարեց փախչելը: Մի ճգնավոր, որի մոտ հանգրվանեց նա, Գուրգեն Ապուպելճին կապելով՝ հանձնեց Դերենիկին, եւ նա կրկին հայտնվեց բանտում: Զաքարիան եկավ Վասպուրական եւ հայրապետական հորդորներով կարողացավ բանտից ազատել տալ Գուրգեն Ապուպելճին եւ հասավ այն բանին, որ Մարդաստանի գավառը հանձնվեց նրան՝ որպես սեփական տիրույթ: Ըստ երեւույթին՝ չվստահելով Դերենիկին՝ նա քաշվեց Տարոնի կողմերը: Որոշ ժամանակ անց Աշոտ իշխանաց իշխանը հարձակվեց Դերենիկի վրա եւ որպես անհնազանդի՝ ձերբակալեց: Այս անգամ Գուրգեն Ապուպելճը հանդես եկավ Դերենիկի պաշտպանությամբ: Գալով Ռշտունյաց Նորագյուղ ավանը՝ նա սպառնաց Աշոտին այն աստիճան, որ վերջինս Դերենիկին ազատ արձակեց եւ Գուրգենի խորհրդով՝ այրիացած Դերենիկին կնության տվեց իր դստերը: Սրանով Բագրատունիների եւ Արծրունիների միջեւ հաշտություն կայացավ:

Զաքարիայի աթոռակալության շրջանում Դվնում տեղի ունեցավ մեծ երկրաշարժ: Շատ շենքեր կործանվեցին, սակայն կաթողիկե տաճարն անվնաս մնաց: Շատ բնակիչներ մնացին փլատակների տակ, իսկ մյուսները ձմռան ցրտին ստիպված եղան դուրս գալ փողոցներն ու հրապարակները: Երկրաշարժը եղավ 863 թվին, չնայած Սամվել Անեցին այն դնում է 865 թվին: Այս շրջանում էր, որ երկիր վերադարձան Հովհաննես Արծրունյաց եպիսկոպոսը եւ Գրիգոր Արծրունի քահանան: Հովհաննեսը հրաժարվեց հովվապետել եւ քաշվեց մենաստան, անշուշտ, տկարացած առողջության պատճառով: Նրան եպիսկոպոսական աթոռին փոխարինեց մեկ այլ Հովհաննես: Նանա Ասորի սարկավագն էլ գերությունից ազատվեց եւ կրկին եկավ Հայաստան՝ ծառայելով Հայոց Եկեղեցուն:

Շարունակելի

Բաբկեն ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ
Պատմ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր

ՍԲ ԿԻՊՐԻԱՆՈՍ ԿԱՐԹԱԳԵՆԱՑԻ

ԳԻՐՔ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՄԻԱՍՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

Սկիզբը՝ թիվ 1-4, 6

Մաս Զ

Այսպես Մովսեսի եւ Ահարոն քահանայի դեմ ապստամբած Կորխը, Դաթանը եւ Աբիրոնը, որ փորձում էին յուրացնել զոհ մատուցելու իրավունքը, նույն պահին էլ պատժվեցին նման հանդգնության համար. երկիրը, քանդելով իր կապերը, բացեց անհատակ մի խորխորատ, եւ ահռելի կլափը ողջ-ողջ կուլ տվեց նրանց: Ոչ միայն Աստծո զայրույթը ոչնչացրեց սադրիչներին, այլեւ Տիրոջից առաքված կրակը շտապեց մոխրի վերածել նրանցից երկու հարյուր հիսունին, որք միացել էին այդ անմտության մասնակիցներին ու նպաստողներին (Թվեր ԺԶ)՝ հիշեցնելով եւ այդ կերպ ցույց տալով, որ Աստվածային նվիրապետության քայքայմանն ուղղված անօրենների ինքնակամ բոլոր հանցափորձերն Աստծո դեմ են: Այդպես եւ Օզիաս թագավորը, երբ ձեռքն առնելով բուրվառը եւ հակառակ Աստծո օրենքին՝ զոհ մատուցելու իրավունքն իրեն վերապահելով՝ չցանկացավ հնազանդվել եւ զիջել Ազարիա քահանային, ով արգելում էր իրեն, Աստծո բարկությամբ խայտառակվեց եւ պատժվեց ճակատի բորոտությամբ՝ մարմնի այն մասում, որտեղ նշան են ստանում Աստծուն հաճեցնողները (Բ Մնաց. ԻԶ): Ահարոնի որդիները նույնպես, երբ խորանում անմաքուր կրակ էին մատուցում՝ անտեսելով Աստծո արգելքը, անմիջապես էլ այրվեցին պատժող Աստծո առաջ (Ղեւտ. Ժ): Հենց այսպիսիներին են ընդօրինակում եւ հետեւում նրանք, ովքեր արհամարհելով աստվածային պատվիրանները՝ հրապուրվում են օտար վարդապետությամբ եւ ներմուծում մարդկանց կողմից հաստատված կարգեր: Տերն Իր Ավետարանում բացահայտում եւ հանդիմանում է նման մարդկանց՝ ասելով. «Աստծու պատվիրանը թողած՝ մարդկանց ավանդությունն եք պահում» (Մարկ. Է 8):

Այս հանցանքն ավելի ծանր է, քան, ըստ էության, անառակների կատարածը, որոնք հետո զղջալով իրենց մեղանչումի համար՝ աղաչում են Աստծուն միանգամայն բավարար ապաշխարությամբ: Մի տեղ Եկեղեցին են փնտրում եւ աղաչում նրան, մեկ այլ տեղ՝ հակառակվում Եկեղեցուն: Մի տեղ անհրաժեշտությունը կարող էր անօրենության հացնել, մեկ այլ տեղ՝ ազատ կամքը: Մի տեղ անառակը միայն իրեն է վնասում, իսկ մի ուրիշում՝ որեւէ աղանդավոր կամ հերձվածող ջանում է շատերին խաբեությամբ իր հետեւից տանել: Մի տեղ կորստաբեր է մի հոգու համար, մեկ այլ տեղ վտանգը շատ-շատերի համար է: Մեկը հասկանում է, որ ինքը վստահաբար մեղանչել է, ողբում է դրա համար եւ զղջում, իսկ մյուսը, հպարտ իր մեղքով եւ բավականություն ստանալով հենց անօրենություններից, բաժանում է զավակներին մայրերից, ոչխարներին հափշտակում Հովվից, Աստծո խորհուրդները կործանում, եւ եթե անառակը մեկ անգամ էր մեղանչել, սա ամեն օր է մեղանչում: Վերջապես, անառակը, արժանանալով մարտիրոսության, կարող է արժանի դառնալ եւ խոստացված արքայությանը, իսկ մյուսը, եթե նույնիսկ մահվան մատնվի՝ Եկեղեցուց դուրս, չի կարող Եկեղեցու պարգեւներին արժանանալ:

Թող ոչ ոք չզարմանա, սիրեցյալ եղբայրներ, որ անգամ խոստովանողներից ոմանք նույն վիճակին են հասնում եւ այդ իսկ պատճառով նույնքան անօրեն ու ծանրորեն մեղանչում: Խոստովանությունը չի ազատում սատանայի դավերից եւ այս աշխարհում դեռեւս գտնվողին չի պատսպարում առհավետ դարի գայթակղություններից, վտանգներից, հարձակումներից եւ հարվածներից:

Շարունակությունը էջ 6

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒ ՀԱՅԵՐԸ

ՅՈՀԱՆ ՎՈԼՖԳԱՆԳ ԳՅՈԹԵ

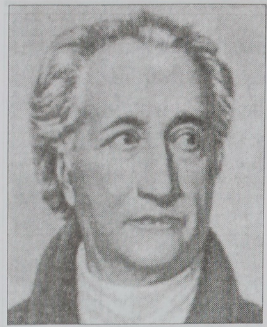

Սկիզբը՝ թիվ 12, 13-ում

1797 թ. հոկտեմբերին Շվեյցարիայում Գյոթեն լուր ստացավ Վայմարյան թատրոնի մանկամարդ դերասանուհի Քրիստիանե Բեկեր-Նոյմանի անակնկալ մահվան մասին, որի դերասանական կրթությամբ Գյոթեն անձամբ էր զբաղվել: Եվփրոսինեի (հունարեն՝ ուրախություն, բերկրանք) դերը վերջինն էր, որ նա կատարեց օտերային ներկայացման մեջ: Այդ լուրից ցնցված՝ նա գրեց «Եվփրոսինե» բանաստեղծությունը, որտեղ դառնությամբ խորհում է մարդկային հեղհեղուկ ճակատագրի մասին.

Կյանքից մեկնող հայրը չէ միշտ գերեզմանի եզերքից
Ծաղկահասակ անցնող որդուն տալիս խոնարհ հրաժեշտ.
Ու միշտ չէ որ մեր այս կյանքում ժիր ջահելը ցնծալից
Թույլ պառեցի աչքն է փակում, որ գոցվում է ինքն իրեն:
Ա՜խ, շատ անգամ է բախտը կույր շեղում ընթացքն օրերի՝
Անօգ ծերը ողբում է զուր զավակներին, թոռներին,
Տե՛ս, կանգնած է կոճղը փտած, մինչ կարկուտի պատառից
Ջախջախվել են ճյուղերը ճիղ, շուրջը փռված գետնահար:

(Թարգմ.՝ Ա. Մուշեղյանի, Գյոթե, Վայմարյան ճնար, Երեւան, 1985, էջ 104-110):

Վաղամեռիկ դերասանուհու հուշարձանն այսօր էլ կանգնած է Վայմարի մի զբոսայգում:

Գյոթեի սիրային պոեզիայի բարձրակետը պետք է համարել «Էլեգիա» բանաստեղծությունը (գրված 1823 թ.), որ 74-ամյա ծերունազարդ Գյոթեի սիրատոչոր խոստովանանքն է, 19-ամյա Ուլրիկե ֆոն Լեւեցովի հանդեպ տածած բուռն զգացմունքի բանաստեղծական պոռթկումը:

17-ամյա Ուլրիկե ֆոն Լեւեցովի հետ 72-ամյա Գյոթեն առաջին անգամ ծանոթացավ 1821-ի ամռանը Բոհեմիայի (Չեխիա) հանքային ջրերում, որտեղ դեռատի աղջիկը հանգստանում էր մոր հետ: Բանաստեղծի հանդիպումները կրկնվեցին 1822-ի հուլիսին նույն ամառանոցում: Այդ հանդիպումների արձագանքն է «Aolsharfen» («Էոլյան տավիղ») բանաստեղծությունը, որ ըստ բանաստեղծի օրագրի՝ գրվել է 24.7.1822 թ. էգեր մեկնելու ճանապարհին՝ իբրեւ «Սիրային-թախծալի զուգերգ անմիջապես բաժանվելուց հետո»: Խոսքը Ուլրիկեից բաժանվելու մասին է: Երրորդ անգամ 74-ամյա բանաստեղծը հանդիպեց 19-ամյա Ուլրիկեին 1823-ի օգոստոսին Կառլսբադի (Մարիենբադ) ամառանոցում, որտեղ եւ նրա արտասովոր սերը հասավ իր պոռթկմանը եւ նույնքան էլ հոգեցունց հանգուցալուծում ունեցավ:

Ֆրիդրիխ Սորեն, որ 1822 թվին Ժնեւից հրավիրվել էր Վայմար՝ իբրեւ թագավորի որդու դաստիարակ եւ հաճախ այցելում է Գյոթեին, 1823 թվի նոյեմբերի 17-ին գրառման մեջ նշում է. «Այսօր ես մի քանի րոպեով եղա Գյոթեի մոտ, եւ ինձ թվաց, որ Հումբոլդտի ներկայությունն ու զրույցները բարերար ներգործություն են ունեցել նրա վրա: Նրա տանջանքները, ըստ երեւույթին, միայն ֆիզիկական բնույթի չեն: Ավելի շուտ, նրա այժմյան տանջանքների պատճառն այն է, որ նա այս ամառ Մարիենբադում բուռն համակրանք է տածել մի երիտասարդ օրիորդի նկատմամբ եւ այժմ պայքարում է այդ զգացմունքների դեմ» (Էքերման, Զրույցներ Գյոթեի հետ, Երեւան, 1975, էջ 590):

Դեռեւս մինչեւ «Էլեգիա»-ն բանաստեղծն Ուլրիկեին նվիրել էր մի քանի փոքրիկ ոտանավոր (գերմանացի հետազոտողներից ոմանք կարծում են, թե ոտանավորն արտահայտում է Գյոթեի հիասթափությունը, ուրեմն եւ գրված է «Էլեգիա»-ից ավելի ուշ, մինչդեռ մեր կարծիքով՝ ոտանավորն իր ողջ պարզությամբ թեթեւ առիթով գրված չափածո ընծայական է եւ չի պարունակում որեւէ ողբերգական շեշտ), որի մեջ նա, օդերեւութաբանական անպաճույճ բացատրությամբ, եղանակի փոփոխության «ծանրաչափը» շեղում է դեպի սիրո խոստովանություն՝ ակնարկելով մատաղահաս աղջկան իրեն համակած խինդն ու թախիծը:

ՈՒԼՐԻԿԵ ՖՈՆ ԼԵՎԵՑՈՎԻՆ
(1823)

Երբ կախվում է ամպը վերից
Ձյուն ու անձրեւ է տեղում.
Հենց բարձրանում է վեր նորից,
Կապույտ երկինքն է շողում:
Ինչքան էլ ամպը ցած իջնի,
Խինդ ու թախիծ չի ծածկում,
Որ զգում ենք մեր կենդանի
Սիրող սրտի նեղ խորշում:

(թարգմ.՝ Ա. Մուշեղյանի)

Գյոթեի սիրո տվայտանքներն ու բանաստեղծական ապրումներն ամենից ավելի ցայտուն բացահայտվում են երկարաշունչ «Էլեգիա»-ի առաջին իսկ սքանչելի վեցյակներում: Գյոթեն պատկերում է իր վհատ հոգեվիճակը՝ դեռատի աղջկան Մարիենբադում հանդիպելու պահին:

Այդ նա էր լոկ,- ու մինչ ներքին մի սոսկում
Մաշում էր իմ միտքն ու մարմինը մահի,
Երկ սրտերներ վխտում էին, սողոսկում
Հայացքիս դեմ եւ իմ սրտում ամայի,-
Այնժամ ցոլաց ծանոթ շեմից հույսը ջերմ՝
Նա հայտնվեց արեւի պես լուսաճեմ:
Հայացքի դեմ, որ մի արեւ է շենշող,
Գարնանային նրա շնչից ջերմանում,
Հալչում է հեգ հոգուս սառույցը ճնշող,
Որ թաղված էր ցուրտ ձմեռվա դամբանում,
Էլ ի՛նչ պտրտունք, քննահաճույք, էլ ի՛նչ ցավ -
Ողջը մեկեն իր ցայտուն պես չքացավ:

(թարգմ.՝ Ա. Մուշեղյանի)

Բանաստեղծական խոսքը գիտե կանացի սիրտը բանալու գաղտնիքը, եւ տենչալի ժամադրությունն այլեւս չի ուշանում.

Ի՞նչ կբերի այս հանդիպումն ինձ, օ՜ բախտ,
Գուցե ծաղի՞կ, որ դեռ կոկոն է այսօր.
Արդ քեզ դժո՞խք է սպասում, թե՞ դրախտ,
Եվ պագնայն է ալեկոծում հոգիդ խոր.-
Էլ ի՞նչ կասկած՝ նա երկնի դուռն է բանում,
Եվ քեզ գրկած՝ վերին ոլորտը տանում:
Այսպես մեկեն հայտնվեցիր դրախտում,
Արժանացար հավերժ թովիչ դու կյանքին,
Այնժամ ցնդեց ամեն կարոտ, հույս, ձգտում,
Այստեղ էր հենց իղձերիդ իղձը անգին,
Եվ այդ միակ գեղեցկուհու հանդիման
Ցամքեց աղբյուրն արցունքների քո վտտման:

«Էլեգիա»-ի մարգարտաշար տողերը կիսաբաց են անում այդ գիշերային տեսակցության վարագույրը.

Թռչում է օրն արագաթափ թեւերով,
Բայց վայրկյաններն են հապաղում երեւի,
Ու ձուլվեցին շուրթերը պինդ համբույրով՝
Երեկոյից մինչեւ ճաճանչն արեւի.
Ժամերն էին սահում քնքուշ, հեշտաբեր՝
Քույրերի պես, որ նման են ու պայծառ:
Հանդգնում ես, մի պահ սեղմում քո կրծքին
Լոկ մի պատրանք՝ այն երազած կույսի տեղ...

Մեծ բանաստեղծին խորթ է մարմնական սիրո՝ մարմներգության բանաստեղծական սնապարծությունը: Գյոթեն սիրո հմայքը տեսնում էր խորքերում՝ հոգու, սրտի, մտքի խորախորհուրդ գաղտնարանում.

Սուզվիր սակայն սրտիդ խորքը դու կրկին -
Բյուր ձեւերով թրթռում է նա այնտեղ,
Բյուր կերպարանք է սերն առնում խորքերում,
Հազար անգամ քեզ առավել խո՛ր գերում:

Քնքույշ սերը օտար աչքերից ու չար լեզուներից պահպանելու զգացումն է արտահայտված նաեւ մեր օրերի քնարական բանաստեղծի՝ Հովհ. Շիրազի գողտրիկ, անպաճույճ երգում.

Սերս գաղտնի թող մնա,
Սերս յարիս պես.
Ճամփան պիտի չիմանա,
Թե ո՞ւր կերթամ ես:

Գյոթեի «Էլեգիա»-ն եւ նրա արտասովոր սիրո դրվագը գեղարվեստական եւ հոգեբանական կողմերից ըստ ամենայնի բացահայտված են Ստեֆան Ցվայգի «Մարդկության աստեղային ժամերը» նովելաշարում՝ զուգորդված անվանի հոգեբան-գրողի խոհական ու զգացական դեգերումներով. «Յոթանասունչորսամյա ծերունին սիրահարված է պատանու նման. պարտեզի ծառուղում աղջկա կարկաչահոս ձայնը լսելուն պես նա լքում է աշխատանքը եւ առանց գլխարկի ու ձեռնափայտի իջնում է ցած, մատաղահաս անհոգ աղջկա մոտ» (Ստեֆան Ցվայգ, Մարդկության աստեղային ժամերը, Երեւան, 1974, էջ 89): 1823 թ. սեպտեմբերի 5-ը՝ Գյոթեի «Էլեգիա»-ի ծննդյան օրը, Ցվայգն անվանելու էր գերմանական պոեզիայի աստեղային ժամ, «քանի որ գերմանական պոեզիան այդ ժամանակից ի վեր չունեցավ ավելի շողշողուն մի ժամ, քան այն պահը, երբ հզոր զգացմունքը հզոր թափով հորդաց այդ անմահ տողերի մեջ» (հմմտ. Ստ. Ցվայգ, Մարդկության աստեղային ժամերը, թարգմ.՝ Լ. Հախվերդյանի, Երեւան, 1986, էջ 95): Ցվայգը նկատի ունի բանաստեղծական այն վերելքը, որ ապրեց Գյոթեն Ուլրիկեից բաժանվելուց հետո: Կյանքի վերջին տարիներին նա ավարտին հասցրեց «Ֆաուստ» ողբերգությունը, «Վիլհելմ Մայստեր» վեպը, գրեց նոր բանաստեղծություններ, որի համար էլ Ստեֆան Ցվայգը «Էլեգիա»-ի ստեղծումը համարում է գերմանական պոեզիայի աստեղային ժամը:

Շարունակությունը էջ 6

ՇԵՆՈՒԴԱ Գ
ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ԱՍՏՎԱԾԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ԾԻՍԱԿԱՆ ՏԱՐԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
ԴԵՊԻ ԱՐԵՎԵԼՔ ՆԱՅԵԼԸ

Սկիզբը՝ 2003-ի թիվ 19-24, 2004-ի թիվ 1-13

Մենք եկեղեցիները կառուցում եւ աղոթում ենք՝ նայելով դեպի արեւելք: Արեւելքը դարձել է մեզ համար խորհրդանիշ, որովհետեւ այն մեր սրտում առաջ է բերում խորին խորհրդածություններ: Այն նույնիսկ Աստծո մտքում տեղ ունի, ուստի է՛լ առավել կարեւոր է դառնում այս նյութն ուշադրության արժանացնելը:

ա) Նախկին մարդուն ստեղծելը՝ Աստված ստեղծեց արեւելքը՝ նրա համար իբրեւ լույսի աղբյուր, եւ Աստված տեսավ, որ լույսը բարի է: Լույսն արեւելքից է գալիս՝ արեւի ծագմամբ, որն Աստված ստեղծեց չորրորդ օրը՝ նախկին վե-

ցերորդ օրը մարդուն ստեղծելը (Ծննդ. Ա):

Արեւածագը նմանեցվում է Տեր Քրիստոսի լույսի ծագմանը, եւ Տերն Ինքն էլ կոչվում է «Արդարության Արեգակ». «Եվ կծագի... Արդարության Արեգակը, եւ բժշկություն կա Նրա թեւերում» (Մաղ. Դ 2):

բ) Նախկին մարդու ստեղծումն Աստված նրա համար արեւելքում Եդեմի պարտեզը տնկեց եւ նրան այնտեղ դրեց (Ծննդ. Բ 8): Այնտեղ էր նաեւ Կյանքի ծառը: Եդեմի այս պարտեզը խորհրդանիշն է այն դրախտի, որին սպասում ենք: Այսպիսով, արեւելք նայելը դարձել է մի նշան մարդու այն փափագի, որն ունի դրախտի (որից մեղքով զրկվեց) եւ Կյանքի ծառի հանդեպ:

գ) Արեւելքում է ծնվել նաեւ Տեր Քրիստոսը, եւ իմաստուն մոգերը Նրա աստղն արեւելքում տեսան (Մատթ. Բ 2): Աստղն Աստծո առաջնորդության խորհրդանիշն էր, որովհետեւ մոգերը հետեւեցին նրան, եւ այն հասցրեց նրանց Տիրոջ մոտ... Ինչպիսի՜ գեղեցիկ խորհրդածություն...

դ) Ինչպես Տեր Քրիստոսն է ծնվել արեւելքում, եւ Նրա աստղը երեւացել արեւելքում, այդպես էլ Նրա Մայրն է ներկայացվում իբրեւ դեպի արեւելք նայող դուռ (Եզեկ. ԽԴ 1-2):

ե) Նմանապես եւ փրկությունն իրագործվեց արեւելքում. որովհետեւ Տեր Քրիստոսը խաչվեց արեւելքում, ուր Նրա արյունը թափվեց ամբողջ աշխարհի մեղքերի քավության համար:

զ) Քրիստոնեությունն ու Եկեղեցին սկիզբ առան արեւելքում: Աշխարհում առաջին եկեղեցին հիմնվեց Երուսաղեմում՝ Մեծ Արքայի քաղաքում: Այնտեղից էլ Ավետարանը սփռվեց ամբողջ աշխարհում: Արեւելքում թափվեց նաեւ առաջին քրիստոնյա նահատակի արյունը:

է) Աստվածաշնչյան բազում տեղիներում է ասվում, թե Աստծո փառքն արեւելքում է, ինչպես՝ «Փառավորեք Տիրոջն արեւելքում» (Ես. ԻԴ 15) (այսպես է ըստ եբրայական բնագրի: Գրաբարյան թարգմանության մեջ այս համարի բովանդակությունը տարբեր է-թրգմ.):

«Եվ ահա Իսրայելի Աստծո փառքը եկավ արեւելքի ճանապարհով» (Եզ. ԽԳ 2):

ը) Ըստ այսմ՝ շատ աստվածաբաններ ասում են, որ Տիրոջ երկրորդ գալուստը պիտի արեւելքից լինի: Ինչպես Նա գնաց երկինք, այդպես էլ պիտի գա (Գործք Ա 11): Եվ Զաքարիա մարգարեի գրքում գրված է. «Եվ այդ օրը Նրա ոտքերը կկանգնեն Ձիթենյաց լեռան վրա՝ Երուսաղեմի դիմաց՝ արեւելքից» (Զաք. ԺԴ 4):

թ) Արեւելքի մասին խորհրդածությունը քաղցր է եւ բերում է սնորհալից հիշատակներ, ինչպես՝

Եզեկ. ԽԵ 1-9 համարները խոսում են արեւելքում եղած կյանքի գետերի մասին:

Դ Թագ. ԺԳ 17 համարը խոսում է արեւելքում եղած «Տիրոջ փրկության նետի» մասին:

Ես. ԻԴ 15 - «Փառավորեք Տիրոջն արեւելքում»:

ժ) Հիշատակները մեծ ներգործություն ունեն մարդու սրտի վրա՝ ներառելով նաեւ հոգեւոր ազդեցությունը: Որքան մեծ էր Դանիել մարգարեն, երբ արհամարհեց կռապաշտությունը եւ գնաց իր վերնահարկը՝ աղոթելու: Այնտեղ բացեց պատուհանը, որ նայում էր դեպի Երուսաղեմ, ծնրադրեց ու աղոթեց: Ճշմարիտ է, որ Աստված ամենուր է, սակայն դեպի արեւելքում գտնվող Երուսաղեմ նայելն ունի մեծ խորհուրդ եւ սրտի վրա խոր ազդեցություն է թողնում: Որոշ վայրերի հիշատակներ սուրբ զգացումներ են առաջացնում սրտում:

ժա) Մենք Աստծուն միայն մտքով չէ, որ երկրպագում ենք. մեր մարմնի զգայարանները նույնպես գործում են՝ ազդվելով հոգեւոր զգացումներից, ինչպես նաեւ ազդելով նրանց վրա: Օրինակ՝ երբ աղոթում ենք, նայում ենք դեպի վեր, թեեւ Աստված ամենուր է: Դեպի վեր նայելը մեր սրտում առաջ է բերում հոգեւոր զգացումներ, որոնք մեր աղոթքին հասուկ խորություն են տալիս: Տերն Ինքը, բազմաթիվ դիպվածներում, նայում էր դեպի վեր, թեեւ Հայրը Նրա մեջ էր, եւ Ինքը՝ Հոր: Սակայն դեպի վեր նայելը հատուկ նշանակություն ունի:

Նույնը կարելի է ասել նաեւ դեպի արեւելք նայելու վերաբերյալ:

ժբ) Երբ եկեղեցում նայում ենք դեպի արեւելք, իրականում նայում ենք ս. Սեղանին, որն արեւելքում է, որովհետեւ ս. Պատարագն իր հոգեւոր արժեքն ունի մեր սրտում. Տեր Քրիստոսը՝ մեր Զատիկը, զոհաբերվեց արեւելքում:

ժգ) Մկրտության ժամանակ մկրտվողն ու կնքահայրը նախ կանգնում են՝ նայելով դեպի արեւմուտք՝ իբրեւ նշան սատանայից հրաժարման, ապա շրջվում դեպի արեւելք եւ արտասանում Հավատո խոստովանությունը: Արեւմուտքից արեւելք շրջվելու այս խորհրդանշական արարքով անձը զգում է, որ խավարից դեպի լույս է շրջվում:

ժդ) Հետեւաբար, զարմանում ենք, թե ինչու են

բողոքականները պայքարում արեւելք նայելու այս գաղափարի դեմ՝ չնայած նրա բոլոր խորհուրդներին ու հոգեւոր նշանակություններին, սուրբ խորհրդածություններին ու հիշատակներին, որոնք հիմնված են Աստվածաշնչի վրա, եւ չնայած որ այստեղ չկա որեւէ աստվածաբանական սխալ, որ նրանց մեջ սուրբ նախանձախնդրություն արծարծեր:

ԽԱՉԻ ՀԱՐԳԱՆՔ

Մեր եւ բողոքականների միջեւ տարաձայնություններից մեկը վերաբերում է այն մեծ պատվին, որ մենք ընծայում ենք խաչին: Մենք խաչակնքվում ենք, նրանք՝ ոչ՝ ո՛չ աղոթելուց առաջ, ո՛չ հետո: Նրանք չեն խաչակնքվում ուտելուց առաջ կամ հետո, խաչի նշանը չեն գործածում օրհնության համար՝ մարդկանց թե, օրինակ, հագուստի:

Շարունակությունը՝ էջ 7

ՍՈՒՐԲ ԳՐԻԳՈՐ ՆԱՐԵԿԱՑՈՒ ԴԻՄԱՊԱՏԿԵՐՆԵՐԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՆԵՐՈՒՄ

Դիմանկարչությունը հայ իրականությանը ծանոթ էր վաղ ժամանակներից: Այդ մասին ուշագրավ վկայություններ են պահպանվել մատենագիտության մեջ: Ագաթանգեղոսում դիմանկարիչները կոչվում են «պատկերագործներ», որոնք ճշտությամբ նմանահանում էին մարդու պատկերը: Մովսես Խորենացին «Հայոց պատմության» էջերում օգտագործում է «կենդանագիր պատկեր» դարձվածքը, որը բառացի թարգմանություն է հունարենից եւ նշանակում է կենդանի մարդու պատկեր:

Հայկական մանրանկարներում մեզ հայտնի ամենավաղ դիմանկարը ԺԱ դարից է, սակայն դրանց սերտ առնչությունը Ե-Է դարերի ճարտարապետության մեջ պահպանված կտիտորական քանդակների հետ՝ համոզիչ վկայություն է, որ դիմանկարչական արվեստը գոյություն է ունեցել դեռեւս Ե-Ժ դարերում ընդօրինակված ձեռագրերում, որոնք չեն պահպանվել:

Միջնադարյան մանրանկարչական արվեստում դիմանկարն այն միջոցն էր, որտեղ նկարիչը հնարավորություն ուներ իր ճանաչողական ու ստեղծագործական կարողությունների սահմաններում ստեղծելու մարդու իրական կերպարը:

Մանրանկարչական դիմանկարները հիմնականում կարելի է բաժանել երկու խմբի.

Ա. Դիմանկարներ, որ կատարված են բնորդից:

Բ. Երեւակայական դիմանկարներ, որ կատարված են փաստական նյութի հիման վրա:

Առաջին խմբում կարելի է դասել այն դիմանկարները, որոնք կատարվել են տվյալ անձին ժամանակակից նկարիչների կողմից: Դրանք իրական մարդկանց պատկերներ են, մեծամասամբ ձեռագրերի պատվիրատուներ կամ ժամանակի նշանավոր գործիչներ: Այս դիմանկարներից մեզ ծանոթ ամենավաղ օրինակը Վենետիկի Մխիթարյան միաբանության մատենադարանի 1007 թվականի Ավետարանում զետեղված՝ պատվիրատու Հովհաննեսի դիմանկարն է (Վենետիկ, ձեռ. 887, թերթ 8ա): Ձեռագիրը գրվել է Ադրիանուպոլսում:

Դիմանկարների երկրորդ եւ համեմատաբար հարուստ խումբը ներկայացնում է այն նկարները, որոնք ստեղծվել են տվյալ անձին ոչ ժամանակակից նկարչի կողմից: Դրանք մեծամասամբ պատմական անձանց պատկերներ են՝ ստեղծված նկարչի երեւակայությամբ: Կերպարը ստեղծելիս՝ նկարիչն առաջնորդվել է պատկերվող անձին բնորոշող առավել հատկանշական կողմով: Այդ մանրանկարները ստեղծվել եւ հետագայում ընդօրինակվել են զանազան գրչատներում՝ ընգրկելով ԺԲ-ԺԸ դարերի ժամանակահատվածը: Ձեռագիր տարբեր մատյաններում պատկերված են Մեսրոպ Մաշտոցը, Սահակ Պարթեւը, Մովսես Խորենացին, Գրիգոր Նարեկացին եւ այլք: Նրանց շարքում առավելապես առանձնանում է Գրիգոր Նարեկացու կերպարը:

Գրիգոր Նարեկացու դիմապատկերներ կան ոչ միայն հռչակավոր «Մատյան ողբերգության» Աղոթամատյանում, այլեւ բազմաթիվ ժողովածուներում, որտեղ տեղ են գտել նրա մյուս գործերը՝ տաղերը, գանձերը, Երգ երգոցի մեկնությունը, աղոթքները, ներբողները եւ այլն:

Միայն Մեսրոպ Մաշտոցի անվան Մատենադարանում կան երկու տասնյակից ավելի ձեռագրեր, որոնցում ամփոփված են Գրիգոր Նարեկացուն պատկերող նկարները: ԺԲ-ԺԸ դարերի այս մատյանները ստեղծվել են Սկեւռայում (Կիլիկիա), Վասպուրականի գրչության տարբեր վայրերում, Կարինում, հայկական գաղթօջախներում՝ Լվով, Ղրիմ, Կ.Պոլիս, Վենետիկ եւ այլն:

Գրիգոր Նարեկացու մեզ հասած հնագույն դիմանկարները չորսն են: Բոլորն էլ գտնվում են 1173 թվականին Սկեւռայում ընդօրինակված «Մատյան ողբերգության» ձեռագրում (ՄՄ. ձեռ. 1568): Նկարիչը Գրիգոր Սկեւռացին է (Մլիճեցի): Այս դիմապատկերներն արդեն իսկ արժանացել են մասնագետների գնահատականին եւ բազմիցս հրատարակվել:

Հիշյալ ձեռագրի չորս դիմանկարներից երեքի հորինվածքի խորքում կան Նարեկացուն բնորոշող հետեւյալ գրությունները. Փիլիսոփա, Գրիգոր Հսկող, Սուրբն Գրիգոր Ճգնաւոր, իսկ չորրորդում նա ներկայացված է որպես մեղավոր:

Առաջին պատկերում Գրիգորը փիլիսոփա է, նստած է բազկաթոռին՝ մատյանը գրելու պահին: Ձեռքին ունի, այսպես կոչված, «գնդիկավոր» գրիչը: Դա ինքնահոս գրչի նախատիպ օրինակն է, որի գրչածայրը դրված է Մատյանի Բան Ա-ի «Ձայն հառաչանաց...» սկզբնատողին: Հետաքրքրական է, որ 1280 թվականին մի անհայտ նկարիչ ճիշտ նույն հորինվածքով պատկերել է Դավիթ Անհաղթին՝ նստած, ձեռքին գրիչ, որի գրչածայրը դրված է իր մատյանի սկզբնատողին. «Որք մի անգամ իմաստասիրութեան...» (ՄՄ. ձեռ. 1746): Կարծում ենք, որ Գրիգոր Նարեկացու եւ Դավիթ Անհաղթի դիմանկարների նախօրինակները պետք է ավելի վաղ ժամանակներում ընդօրինակված նրանց աշխատություններում պահպանված լինեին:

Երկրորդ դիմանկարում Գրիգոր Նարեկացին ներկայացված է կանաչազարդ դաշտում կանգնած, ձեռքերը պարզած կապույտ երկնում երեւացող Քրիստոսին: Սեգմենտի մեջ պատկերված Քրիստոսն օրհնում է Գրիգորին: Նարեկացու գլխի մոտ՝ ոսկե խորքին, գրված է. «Գրիգոր Հսկող»: Հսկող նշանակում է՝ տքնաբան, անձը տառապանքի ենթարկող, ներողություն կրող, արթուն, հոգով ապաշխարող: Նարեկացին իր տառապյալ սրտի խոսքն է ուղղում Աստծուն:

Երրորդ հորինվածքում Նարեկացին պատկերված է ոսկե խորքով զարդարուն խորանի մեջ: Նա կանգնած է դիմահայաց, մի ձեռքում պահել է խաչը, իսկ մյուսով կրծքին սեղմել Սուրբ Գիրքը: Նրա երկու կողմերում՝ ուսերից վեր, գրված է. «Ս(ուր)բն Գրիգոր Ճգնաւոր» (նկ. 1): Ելնելով Գրիգոր Նարեկացու վարքի հաղորդած տեղեկություններից՝ Գրիգոր Սկեւռացին այս պատկերում շեշտել է ճգնակենցաղ սուրբի հոգեւոր սխրանքը:

Չորրորդ հորինվածքում Նարեկացին ծունկի է եկել Քրիստոսի առջեւ: Նա աղերսում է ոչ միայն իր, այլեւ բոլորի մեղքերի համար, դառնորեն սգում Աստծուց հեռացած մարդու ողբերգությունը:

Գրիգոր Նարեկացու դիմանկարները ստեղծող նկարիչներն ապրել են տարբեր ժամանակաշրջաններում եւ տարբեր վայրերում: Նրանցից յուրաքանչյուրը, անդրադառնալով Նարեկացու կերպարին, երբեմն կրկնել է պատկերագրական հին օրինակները, երբեմն էլ ստեղծել ժամանակին համահունչ նոր հորինվածքներ՝ բնականաբար հարազատ մնալով իրենց ինքնուրույն ոճական, գեղարվեստական առանձնահատկություններին:

Գրիչ Մաթեոսի՝ 1431 թվականին Անկեղակոթում (Վասպուրական) ընդօրինակած «Նարեկում» (ՄՄ. ձեռ. 1569, թերթ 4 բ) Սուրբ Գրիգորը պատկերված է ծնկաչոք աղերսելիս (նկ. 2):

Շարունակությունը՝ էջ 7

Քրիստոս՝ Կյանք եւ Լույս

«Կյանքը Նրանով էր: Եվ այդ կյանքը մարդկանց համար լույս էր» (Հովհ. Ա 4):

Ինչպես կոմպոզիտորն է իր ստեղծագործությունը սկսում ուշագրավ, հնչեղ ակորդով՝ սկզբից իսկ հաստատելով երաժշտության թեմատիկան, ապա զարգացնում, այդպես էլ Հովհաննես առաքյալն իր Ավետարանի հենց սկզբում կիրառում է երկու առանցքային եզրույթ՝ կյանք եւ լույս, որոնց վրա էլ կառուցում եւ զարգացնում է Քրիստոսի փրկագործության գաղափարաբանությունը:

Հովհաննու Ավետարանն սկսվում եւ եզրափակվում է կյանքի գաղափարով: Առաջին իսկ գլխում ազդարարվում է, որ Քրիստոսով է կյանքը, վերջում էլ՝ «թե Հիսուս Քրիստոս է Աստծո Որդին. նաեւ՝ որպեսզի հավատաք ու Նրա անունով հավիտենական կյանքն ընդունեք» (Հովհ. Ի 31):

Կյանք բառը շարունակաբար Հիսուսի շուրթերին է: Նա տրտմում եւ ափսոսում է, որ մարդիկ չեն կամենում դեպի Իրեն գալ, որպեսզի կյանք ունենան (տե՛ս Հովհ. Ե 40): Ազդարարում է, թե Ինքը եկավ, որ կյանքն ունենան ավելիով ու լիությամբ (տե՛ս Հովհ. Ժ 10): Հայտարարում է, որ Ինքն է մարդկանց կյանքը տալիս, եւ որ նրանք երբեք կորստյան չեն մատնվի (տե՛ս Հովհ. Ժ 28): Հռչակում է՝ «Ես եմ ճանապարհը, ճշմարտությունը եւ Կյանքը» (Հովհ. ԺԴ 6):

Հովհաննու Ավետարանի բառամթերքում *կյանք* բառը հանդիպում է 35 անգամ, իսկ *ապրել* կամ *կյանք ունենալ* արտահայտությունը՝ 15: Իսկ ի՞նչ նկատի ունի Հովհաննեսը՝ կյանք ասելով:

ա) Ավետարանչի հաստատմամբ՝ կյանքը հակադրությունն է ոչնչացման, դատապարտության ու մահվան: Աստված առաքել է Իր Որդուն, որ ով հավատում է Նրան, չկորչի, այլ հավիտենական կյանք ունենա (տե՛ս Հովհ. Գ 16): Ով լսում եւ հավատում է Աստծուն, չի դատապարտվում, այլ մահվանից անցնում է կյանք (տե՛ս Հովհ. Ե 24): Հակոտնյա իրողություններ են կյանքի հարությունը եւ դատաստանի հարությունը (տե՛ս Հովհ. Ե 29):

Այդպես, Հիսուս Քրիստոսով մարդը ստանում է լիարժեք ապահովություն ու անվտանգություն թե՛ այս եւ թե՛ գալիք կյանքում: Եթե մարդ արարածը Հիսուսին չընդունի որպես իր փրկչի, ապա չի կարող ասել, որ ապրում է ընդհանրապես, քանի որ առանց Քրիստոսի՝ մարդը սոսկ գոյություն ունի, անտեղյակ ու անհաղորդ ճշմարիտ կյանքին: Աստծո Որդու բերած կյանքը հակառակ է մարդու լոկ աշխարհային, մարմնական, անցողիկ ու անասնական կյանքին: Միմիայն Քրիստոսով մարդու գոյությունը կարող է վերածվել պատվավոր, լիակատար կյանքի, իսկ մահը՝ լիակատար կյանքի սկզբի:

բ) Բայց Հովհաննես ավետարանիչն այն հաստատուն համոզմունքն է արտահայտում, որ թեեւ Հիսուս է բերում կյանքը, սակայն Հայր Աստված է շնորհում այն: Հոր կամքով է Որդին աշխարհ ուղարկվել, որպեսզի ով տեսնում է Նրան ու հավատում, կյանք ունենա (տե՛ս Հովհ. Զ 40): Քրիստոս կյանքը տալիս է այնքան, որքան Հայրն է Իրեն տվել (տե՛ս Հովհ. Ե 26): Կյանքի ու կենսականության ակնաղբյուրն Աստված է, Ով ստեղծել է մարդուն, որպեսզի նա ճշմարիտ կյանք ունենա: Մարդը, սակայն, մեղքի պատճառով կորստյան է մատնել այդ կյանքը եւ միայն գոյություն ունի: Աստված ուղարկել է Իր Որդուն՝ հրազեկելու, թե ի՞նչ է ճշմարիտ կյանքը:

գ) Հուսկ, բնական հարցադրումն է հետեւում՝ ի՞նչ է, ինչպիսի՞ն է ճշմարիտ կյանքը: Հովհաննեսը կյանքը բնութագրում, բնորոշում է հավիտենական եզրույթով, սակայն ոչ տեւողություն իմաստով, քանի որ շարունակական, մշտատեւ կյանքը նույնպես սարսափելի, աղետալի իրողություն է, եթե այն լոկ ժամանակի ընթացք է: Հավիտենական կյանքն ավելին է, քան կյանքի ժամանակի տեւականությունը, եւ հասկացվում է որոշակի որակով: Այդ կյանքի բնորոշիչը, բանալին հավիտենական եզրույթն է, որ բազմիցս կիրառված է Աստվածաշնչում՝ Աստծուն բնութագրելու համար: Հավիտենականը, ըստ էության, միայն Աստված է, ուստի հավիտենական է այն կյանքը, որ Աստված ունի: Հիսուս, մեզ հավիտենական կյանք առաջարկելով, հրավիրում է մտնել, հաղորդվել ու հարաբերվել հենց Աստծո կյանքին:

դ) Իսկ ինչպե՞ս կարող է մարդը հաղորդակցվել այդ կյանքին. Ավետարանի պատասխանը միանշանակ է՝ հավատալով Հիսուս Քրիստոսին: Հավատալ բառը Հովհաննեսը գործածում է մոտ 70 անգամ: «Ով հավատում է Որդուն, ընդունում է հավիտենական կյանքը» (Հովհ. Գ 36): «Ով հավատում է,- ասում է Հիսուս,- ունենում է հավիտենական կյանքը» (Հովհ. Զ 47): Հայր Աստծո կամքն է, որ մարդն ունկնդիր լինի Քրիստոսի խոսքին, հավատա Նրան եւ հավիտենական կյանք ունենա (տե՛ս Հովհ. Ե 24):

Ի՞նչ նկատի ունի Ավետարանը՝ հավատալ ասելով.

ա) Նախ՝ ունենալ այն համոզմունքը, որ Հիսուս Քրիստոս իրապես ու ճշմարտապես Աստծո Որդին է, քանզի եթե Հիսուս սոսկ մարդ է, ապա պատճառ, հիմք չկա Նրան՝ որպես Փրկչի, անվերապահ հնազանդություն ցուցաբերելու:

Շարունակությունը էջ 6

ՍԲ ԿԻՊՐԻԱՆՈՍ ԿԱՐԹԱԳԵՆԱՑԻ

ԳԻՐՔ ԵԿԵՂԵՑՒՈՒ ՄԻԱՄՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

Սկիզբը՝ էջ 3

Ի դեպ, հետագայում էլ մենք խոստովանողների մոտ երբեք չենք տեսել նման խառնակումներ, անմաքրություններ եւ ընդդիմություն, որ տեսնում ենք այժմ որոշ մարդկանց մոտ, ինչի համար ցավում եւ ողբում ենք: Ով էլ որ լինի խոստովանողը, այնուհանդերձ, նա Սողոմոնից ավելի բարձր, ավելի լայն եւ աստվածահաճո չէ: Իսկ Սողոմոնը մինչ քայլում էր Տիրոջ ճանապարհներով, ուներ եւ Աստծուց ստացված շնորհը, իսկ հետո, երբ թողեց Տիրոջ ուղին, կորցրեց եւ Տիրոջ շնորհը, ինչպես գրված է. «Եվ Տերը մի թշնամի հարուցեց Սողոմոնի դեմ» (Գ Թագ. ԺԱ 14): Այդ պատճառով է Սուրբ Գրքում ասվում. «Պահիր ինչ որ ունես, որպեսզի ոչ ոք չառնի քո պսակը» (Հայտն. Գ 11): Տերը չի տալիս առաքինության պսակը գրկելու հնարավորությամբ, եթե առաքինության կյանքին չհետեւեր անհրաժեշտության դեպքում եւ պսակի կորուստը: Խոստովանությունն ընդամենը փառքի ճամփա է, եւ ոչ թե պսակին հասնելը. այն չի ավարտում մրցավազքը, այլ միայն սկզբնավորվում է արժանապատվությունը: Ս. Գրքում ասվում է. «Իսկ ով մինչեւ վերջ համբերի, նա պիտի փրկվի» (Մատթ. Ժ 22), հետեւաբար, այն ինչը նախորդում է վախճանին, լոկ ասպարեզ է, որով բարձրանում են փրկության գագաթը, եւ ոչ թե բուն գագաթին հասնելու վերջնակետը: Նա խոստովանող է, սակայն խոստովանությունից հետո նրան մեծ վտանգ է սպառնում, որովհետեւ թշնամին առավել է գրգռվում: Նա խոստովանող է, այդ իսկ պատճառով Տիրոջ Ավետարանից ավելի անուր պետք է կառչի, քանզի Ավետարանի միջոցով է Աստծուց փառք ձեռք բերել: Տերն ասում է. «Նրան, ում շատ է տրված, նրանից շատ էլ կուզվի, եւ ում շատ է վստահված, նրանից ավելին կպահանջեն» (Ղուկ. ԺԲ 48): Թող, խոստովանողների օրինակով, ոչ ոք կորուսյան չմատնվի: Թող խոստովանողի վարմունքից, ոչ մեկը կեղծիք, հպարտություն, հակասուրացության չսովորի: Նա խոստովանող է, ուստի թող խոնարհ եւ համեստ լինի՝ իր արարքները համապատասխանեցնելով բարեպաշտությամբ. թող լինի համեստ եւ Քրիստոսի խոստովանող կոչվելով՝ թող օրինակ առնի Քրիստոսից, Ում խոստովանում է: Քրիստոս ասում է. «Ով իր անձը բարձրացնում է, կխոնարհվի, եւ ով խոնարհեցնում է իր անձը, կբարձրանա» (Մատթ. ԻԳ 12). եւ Ինքն էլ բարձրացվեց Հոր կողմից այն պատճառով, որ լինելով Հայր Աստծո Բանը, Զորությունն ու Իմաստությունը՝ խոնարհեցրեց Ինքն Իրեն մինչեւ երկիր

(Փիլ. Բ 8-9): Նա, Ով մեզ իր օրենքի մեջ հնազանդության պատվիրեց, եւ Ինքն էլ ի գնահատանք հեզության՝ Հորից ստացավ փառավոր անունը, ինչպե՞ս կարող է սիրել ամբարտավանությունը: Նա Քրիստոսի խոստովանողն է, սակայն միայն այն դեպքում, երբ նրա պատճառով հետագայում չի հայհոյվում Քրիստոսի մեծությունն ու արժանապատվությունը: Քրիստոսադավան լեզուն չպետք է չարախոս ու ամբարիշտ լինի, չպետք է չարաբանի եւ հայհոյի, փառաբանական խոսքերից հետո օձի թույն թափի եղբայրների եւ Աստծո քահանաների վրա: Իսկ եթե հետագայում խոստովանողն անպատիվ եւ անբարոյական դառնա, իր խոստովանությունը փառազրկի իր վարքով, իր կյանքը պղծի անօթալի արարքներով, եթե, վերջապես, թողնելով Եկեղեցին, ուր դարձավ խոստովանող, եւ քանդելով միության դաշինքը՝ նախկին հավատը փոխի հետագա հավատուրացությամբ, ապա այդպիսին խոստովանության ընտիրների ճամփին չի կարող գայթակղել նրանով, թե իր ընտրյալն է փառավոր պարգեւի համար. ընդհակառակը՝ հենց դրա համար էլ նա առավել մեծ պատիժ է վաստակում: Տերը Հուդային եւս ընտրեց առաքյալների շարքում, սակայն Հուդան հետագայում մատնեց Տիրոջը: Ի դեպ, ինչպես առաքյալների հավատն ու ամրությունը չսասանվեցին իրենց ընկերակցությունից մատնիչ Հուդայի հեռանալու պատճառով, այդպես էլ խոստովանողների արժանապատվությունն ու սրբությունը չեն նվազում, երբ իրենցից ոմանք հավատուրաց են դառնում: Իր թղթի մեջ երանելի առաքյալն ասում է. «Իսկ արդ, եթե ոմանք հավատարիմ չմնացին, միթե նրանց անհավատությունը Աստծու հավատարմությունը խափանե՞ց: Քա՛վ լիցի: Արդ, թող Աստված ճշմարիտ լինի, իսկ ամեն մարդ՝ ստոր» (Հռոմ. Գ 3-4): Խոստովանողների մեծագույն եւ լավագույն մասը ամուր է Տիրոջ հավատքի, օրենքի ու բարեպաշտության ճշմարտության մեջ: Եկեղեցու խաղաղությունից չեն հրաժարվում նրանք, ովքեր հիշում են, որ Աստծո բարեհաճությամբ եկեղեցում ստացան շնորհը: Եվ նրանք իրենց հավատի համար առավել գնահատանքի են արժանի, քանզի հեռանալով հավատուրացներից, որոնց հետ կապված էին խոստովանության առնչությամբ, խուսափեցին մեղսալի վարակից: Ավետարանի ճշմարիտ լույսով լուսավորված, Տիրոջ ջինջ եւ մաքուր փայլմամբ պայծառացած՝ նրանք հաղթող են սատանայի հետ պայքարում եւ նույնքան գովելի՝ Քրիստոսի խաղաղությունը պահպանելու համար:

Շարունակելի

Ռուս. եւ անգլ. թարգմանություններից փոխադրեց
Տ. Վահրամ ՔՀՆ. ՄԵԼԻՔՅԱՆԸ

Քրիստոս՝ Կյանք եւ Լույս

Սկիզբը՝ էջ 5

Պետք է ունկնդրել Նրա խոսքը, ընդունել, պարզել, թե Ով է Քրիստոս, մինչեւ որ հաղթահարվի ըմբռնումը, եւ հաստատուն համոզմունք ձեւավորվի, որ Նա Աստծո Որդին է, որ մարմնացել է մարդու փրկության համար (տես Հովհ. Ա 14, 29):

բ) Սակայն այս նշանը, զգայական հավաստիք զգաս եւ ավելին՝ հավաստել Հիսուս Քրիստոսին՝ ճանաչում է Նրա խոսքն ընդունել որպես բացարձակ ճշմարտություն եւ այն իրականացնել երկրային կյանքի պայմաններում: Այլ կերպ՝ Նրա խոսքում ճշմարտությունների ինչացությունն ինքնանպատակ ու ինքնաբավ չէ, այլ պատասխան ընթացք ու միջոց քրիստոնեական հավատը գործնականապես արտահայտելու, զգայական լուսավոր մտքով, մասնակցության զգացումով եւ անձնական վկայությամբ ապրելու: Հովհաննեսի նշանողությամբ՝ հավատը մեծ համոզմունքն է, որ Քրիստոս Աստծո Որդին է, որի վկայությունը, որ Նրա խոսքը անհերքելի ճշմարտություն է եւ որպես նպատակներ՝ այս ամենի արտացոլումը, տարածումը մարդկային կյանքում: Այս դեպքում է, որ մարդու սոսկական գոյությունը կվերափոխվի սրանչելի աստվածահաճո կյանքի:

Հովհաննես ավետարանչի աշխարհայացքի, նշանողության ըմբռնման բանալի բառերից մեկը *լույսն* է, որ Ավետարանում գործածվում է մոտ 21 անգամ: Հիսուս Քրիստոս բովանդակ մարդկության լույսն է: Հովհաննես Մկրտչի առաքելությունը մարդկանց այդ լույսը ճանաչեցնել էր (տես Հովհ. Ա 6-8): Երկիցս Հիսուս Իրեն աշխարհի լույսն է անվանում (տես Հովհ. Ը 12, Թ 5), Ով կարող է մարդկանց մեջ լինել (տես Հովհ. ԺԱ 10), եւ նրանց լույսի որդիներ դարձնել (տես Հովհ. ԺԲ 36): «Ես որպես լույս եկա աշխարհ» (Հովհ. ԺԲ 46),- ասում է Հիսուս:

Տեսնենք, թե ինչ է Հիսուսի բերած լույսը:

ա) Նրա լույսը կարգավորում է խառնը, խառնաշփոթը, անկարգությունը: Ինչպես արարչագործության ժամանակ Աստված սկզբնական խառնը կարգավորում եւ լուսավորում է՝ ասելով. «Թող լույս լինի» (Ծնն. Ա 3), այնպես էլ նոր արարչագործության մեջ Քրիստոս բարեկարգում է մարդկային կյանքի խառնը՝ ասելով. «Ես եմ աշխարհի լույսը. ով Ինձ հետեւից է գալիս, խավարի միջով չի քայլի, այլ կընդունի կենաց լույսը» (Հովհ. Ը 12):

բ) Նրա լույսը բացահայտում, դրսեւորում է մարդկային արարքի բարի կամ չար: «Լույսը եկավ աշխարհ, սակայն մարդիկ խավարն ավելի սիրեցին, քան լույսը, որովհետեւ իրենց գործերը չար էին. որովհետեւ ով չարիք է գործում, ատում է լույսը եւ չի գալիս դեպի լույսը, որպեսզի նրա գործերը ի հայտ չգան» (Հովհ. Գ 19-20): Քրիստոսի լույսն իրերը ցույց է տալիս այնպես, ինչպես որ են: Բացահայտում է դատարկությունը, հրապարակում է դիմակավորումը, երեւան է բերում ծածուկ մտքերը, մերկացնում է իրերի իրական բնույթն ու արժեքը: Համաձայն հունական մտքին ընդունված ասույթի՝ մարդիկ ատում են ճշմարտությունը, քանի որ

նման է լույսի, որ աչք է ծակում ու գայթեցնում: Մարդը երբեք ինքն իրեն չի կարող ճշմարտապես տեսնել, եթե իրեն չնայի Հիսուսի աչքերով, երբեք իր կյանքի որակությունը չի կարող ստուգապես տեսնել, եթե չնայի Հիսուսի լույսի ողողմամբ: Քրիստոս մարդուն դեպի Աստված է տանում Նրան բացահայտելով:

գ) Նրա լույսն առաջնորդում է: Եթե մարդն այդ լույսը չունի, ապա խարխափում է խավարի մեջ եւ չգիտի, թե ուր է գնում (տես Հովհ. ԺԲ 35): Աստծո Որդու աշխարհ գալով՝ այլեւս անցնում է գուշակումների ու ենթադրությունների, կասկածի ու անորոշության ժամանակաշրջանը: Սակայն այժմ էլ առանց Քրիստոսի եւ Նրա լույսի ապրող մարդը ստիպված է խարխափել կյանքի մթամած ու խավարչտին ճանապարհի վրա: Նրա հետ եւ Նրա լույսով ճանապարհն ամբողջությամբ լուսավոր է, պարզ ու հստակ:

Վաչիկ արկ. ՉԱՐԳԱՐՅԱՆ
ԶՈՒ հոգեւոր սպասավոր

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒ ՀԱՅԵՐԸ

ՅՈՀԱՆ ՎՈԼՖԳԱՆԳ ԳՅՈԹԵ

Մահից մի քանի ամիս առաջ՝ 1831 թ. հուլիսի 20-ին, իր զրուցակից Սորեին՝ Գյոթեն տարիներ առաջ Կառլսբադում Ուլրիկեի հետ ունեցած ցնցող սիրավեպը ներկայացնում է անճանաչելի թեթեւությամբ՝ իբրեւ կյանքից ստացած զավեշտական «փաղաքշական» խնամքով օրինակելով իր հոգեկան ապրումները, որոնց հարստեւ վկայությունն է մնալու «Էլեգիա» բանաստեղծական գլուխգործոցը: Կարող է մինչեւ իսկ թվալ, թե մեծ բանաստեղծը մի բոլորովին այլ զվարճալի սիրախաղ է պատմում իր հետաքրքրասեր այցելուին՝ անցած ողբերգական սիրո խոստովանության փոխարեն. «Դրանից հետո մենք մեկս հանդիպում եւ օրերով միասին էինք լինում,- վերհիշում է Գյոթեն Ուլրիկեի եւ նրա քրոջ հետ ունեցած առաջին ծանոթությունը:- Մեր հարաբերություններն ավելի մտերմական դարձան, երբ այնտեղ եկավ աղջիկներից մեկի փեսացուն, եւ ես ամբողջովին կապվեցի մյուսի հետ: Նրա նկատմամբ նույնպես, ինչպես կարելի է հասկանալ, ես շատ սիրալիր էի: Ընդհանրապես մենք բոլորս միմյանցից շատ գոհ էինք, եւ ես այդ ընտանիքի հետ այնպիսի երջանիկ օրեր անցկացրի, որ հիմա էլ մեծ խանդաղատանքով եմ հիշում: Աղջիկներն ինձ շատ շուտով պատմեցին իրենց մոր եւ տիկին ֆոն Ռեփի ու այն դավադրության մասին, որ նրանք սարքել էին՝ ինձ իրենց ցանցը գցելու համար, եւ որն այնքան փայլուն ձեւով կատարել էին» (Էկերման, Զրույցներ Գյոթեի հետ, էջ 629):

Իսկ Ուլրիկեն (1804-1899) ապրեց Գյոթեից հետո երկար տասնամյակներ՝ մինչեւ դարավերջը, բայց իր կյանքը չկապեց այլեւս ուրիշ մեկի հետ:

Ռուս բանաստեղծ Տյուտչեւի «Վերջին սեր» բանաստեղծության մեջ եւս, ինչպես Գյոթեի «Էլեգիա»-ում, բանաստեղծի վերջին սերը բռնկվում է մայրամուտից առաջ: Ֆ. Տյուտչեւը երկար տարիներ եղել է ցարական Ռուսաստանի դեսպանը Գերմանիայում եւ ոչ միայն փայլուն տիրապետում էր գերմաներենին, այլեւ խորապես գիտեր գերմանական գրականությունն ու պոեզիան: Նրա բանաստեղծությունը կարծես Գյոթեի «Էլեգիա»-ի նմանակերպը լինի.

Օհ, ինչպե՜ս ենք մենք մեր ուշ տարիքում
Սիրում քնքշալից, սնահավատ սիրով.
Ցոլա, բաժանման դու լույս իրիկուն,
Ցոլա, վերջալույս մեր վերջին սիրո:
Երկնքի կեսը պատվել է մութը.
Կեսն արեւմուտքում ցոլք է դեգերում.
Ուշացիր քիչ էլ, կաց, իրիկնամուտ,
Դու էլ, կախարդանք, մնա անմարում:
Թող երակներում արյունը պաղի,
Սակայն չի պաղի քնքշանքը սրտում.
Օ՛, վերջին դու սեր, քիչ էլ հապաղիր,
Դու՝ երանություն եւ անհույս ձգտում:

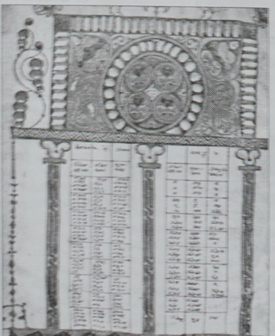

Հարկ չկա Գյոթեի վերջին սերը փնտրել բառային-թեխնիկական չափանիշների շրջանակում: Եզրակացությունը պետք է լինի նույնքան բանաստեղծական եւ փիլիսոփայական՝ «քանի

դեռ մարդը չի կորցրել ոչ միայն գեղեցիկի զգացումը, այլեւ գեղեցիկը ստեղծելու աստվածային շնորհը, նա պահպանում է սիրո հավերժական իրավունքը»:

Գյոթեի «Էլեգիա»-ում փառաբանվում է սիրո ներքին ազնվացնող զորությունը, որին մարդը պարտական է իր հոգեփոխման, հոգեւոր անձնայնությունից ձերբազատվելու եւ իր ներքին աստվածը բացահայտելու համար.

Մեր ջինջ հոգում ծփում է ձգտում մի անմահ,
Որ ինքնակամ եւ գոհությամբ մի անհուն
Զգենք բարձրին ու անեղծին՝ մեզ անհայտ
Եվ լուծենք հավերժական անանուն
Ու հեզ լինենք,- բայց իմ հավատն այս է հիմա
Կանգ առնելիս նրա առաջ՝ հաղորդվում եմ վեհին:

«Էլեգիա»-ի այս վեցյակն ակնհայտ ձայնակցում է «Ֆաուստ»-ի վերջերգին: Մեր կարծիքով, բերված տողերում բացահայտվում է *հավերժական կնոջ կերպարը*, որը պսակում է Գյոթեի ողբերգությունը.

Պատրանք է ունայն
Կարճ կյանքը երկրի,
Երկինքն է միայն
Օրրանն իղձերի:
Այստեղ ենք հասնում
Մեր երազածին,
Մեզ վեր է հանում
Հավերժ կանացին:

(Գյոթե, Ֆաուստ, II մաս, թարգմ.՝ Պարույր Միհայելյանի, Երեւան, 1967, էջ 420)

Ալբերտ ՍՈՒՐԵՂՅԱՆ
Բանասիրական գիտ. դոկտոր

ՍՈՒՐԲ ԳՐԻԳՈՐ ՆԱՐԵԿԱՑՈՒ ԴԻՄԱՊԱՏԿԵՐՆԵՐԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՆԵՐՈՒՄ

Սկիզբը էջ 5

Մոկաց երկրի Դաշտ գյուղում, 1662 թվականին, նկարիչ տեր Թումեն «Նարեկի» մեջ (ՄՄ. ձեռ. 5852, թերթ 2 բ) պատկերել է Գրիգորին՝ ողջ հասակով կանգնած խորանի մեջ, կրոնավորի հանդերձով: Նարեկացին ներկայացված է ճգնավոր վանականի տեսքով: Նա աջ ձեռքի ափը դրել է սրտին, ձախով բռնել է գավազանը: Գրիգորի ոտքերի տակ ծնկել է ինքը՝ տեր Թումեն, եւ հայցում է սուրբի բարեխոսությունը: Մանրանկարի տակ հետեւյալ բացատրագիրն է. «Տէր Թումէն է գծաւղ Սուրբ Նարեկացոյս, խնդրէ զթողութիւն մեղաց իւրոյ»:

Նշանավոր գրիչ եւ մանրանկարիչ Ծերուն ծաղկողը (ԺԴ-ԺԵ դդ.) ապրել է Վանա լճի ափին գտնվող Ոստան գյուղաքաղաքում: Տեղի վանքին կից դպրոցում դասավանդող Սիմեոն վարդապետը, Նարեկացու Աղոթամատյանին քաջատեղյակ, դիմում է Ծերունին եւ պատվիրում ընդօրինակել «Նարեկը»: Վարդապետը նպատակ ուներ մանուկներին դաստիարակել աղոթամատյանի հանճարի ոգով:

Ծերուն ծաղկողը, ոգեւորված պատվիրատուի ցանկությամբ եւ հոգեհարազատ լինելով, 1391 թվականին ընդօրինակում է Մատյանը ու մանրանկարում Նարեկացու եւ Սիմեոնի դիմապատկերները (ՄՄ. ձեռ. 1874, թերթ 1 բ): Հորինվածքում Նարեկացին պատկերված է կրոնավորի հանդերձով, կանգնած, երկու ձեռքով բռնել է Մատյանը եւ հանձնում է ծնկաչոք Սիմեոնին, որն իր հերթին պարզել է ձեռքերը՝ ընդունելու անգին նվերը: Նարեկացու գլխավերեւում գրված է. «Սուրբ Գրիգոր Նարեկեցին է», իսկ Սիմեոնի. «Սիմէոնն է ստացող ս(ուր)բ գրոցս»: Մանրանկարի կենտրոնական հատվածում գրված է. «Ընկալի ձեռաց սրբոյն Գրիգորի եւ եղիցի հոգոյդ քում ի փրկութի(ւ)ն»: Պատկերի ստորին մասում Ծերունը թողել է հետեւյալ գրությունը. «Ով մանկունք ս(ուր)բ եկեղեցոյ որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ տեսանելով յիշեցէք յերկնագնաց յաղաւթս ձեր զտառապեալ մեղաւք հոգիս զԾերուն ծաղկողս եւ զծնաւղսն իմ եւ Ա(ստուա)ծ զձեզ յիշէ յիւր միւս անգամ գալուստն ամէն»:

1751 թվականին է ընդօրինակվել Բարսեղ Փոռակեցու «Ծառ մեռոնի» ձեռագիրը (ՄՄ. 776): Այստեղ նկարիչ Հովհաննես Կեսարացին պատկերել է Նարեկավանքը եւ Գրիգոր Նարեկացուն (թերթ 9 բ): Գրիգորը նստած է լճի ափին: Կրոնավորի հանդերձով է: Ձեռքին պահել է Մատյանը եւ, կարծես, ընթերցում է: Հետաքրքիր է, որ նկարիչը Գրիգորի աջ ձեռքին պատկերել է համրիչ: Լճի մեջ լողում է մի փոքրիկ առագաստանավ: Սա մեծ վարպետությամբ կատարված մի եզակի հորինվածք է (նկ. 3): Մանրանկարի հանդիպակաց թերթում՝ կիսախորանի մեջ, գրված է. «Սրբոյն Գրիգորի Նարեկայ վանից վանականի եւ ճգնաւոր հսկողի ի խորոց սրտից խօսք ընդ Աստուծոյ»:

Շարունակելի

Աստղիկ ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ
Արվեստագիտության թեկնածու

ՇԵՆՈՒԴԱ Գ ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ԱՍՏՎԱԾԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Սկիզբը էջ 4

Բողոքականները բավարարվում են իրենց ներքին հավատով, առանց խաչի նշանի գործածման: Մինչեւ վերջին ժամանակները նրանք խաչ չէին դնում իրենց եկեղեցիների վրա, եւ նրանցից շատերն այն չեն կրում: Նրանք իրենց ձեռքը խաչ չեն բռնում, ոչ էլ խաչի տոներ նշում: Նրանք խաչի կրմամբ թափոր չեն կազմում եկեղեցու շուրջ՝ երգելով հոգեւոր երգեր: Նրանք խաչը չեն համբուրում եւ նրանից օրհնություն չեն վերցնում:

Բացատրենք, թե ինչու ենք այսքան արժեք տալիս խաչին, եւ տեսնենք, թե որքան օգտակար է սա եւ համաձայն Սուրբ Գրքի ուսմունքին:

ա) Տեր Քրիստոսը մեծապես կարեւորում էր խաչը:

Իր քարոզչության սկզբից ի վեր, նախքան խաչելությունը, Նա Իր քարոզներում մեծ շեշտ էր դնում խաչի խորհրդի վրա: Նա ասում է. «Եվ ով չի վերցնում իր խաչն ու գալիս Իմ հետեւից, Ինձ արժանի չէ» (Մատթ. Ժ 38), եւ՝ «Եթե մեկն ուզում է գալ Իմ հետեւից, թող ուրանա իրեն, վերցնի իր խաչն ու հետեւի Ինձ» (Մատթ. ԺԶ 24, Մարկ. Ը 34): Հարուստ պատանու հետ խոսելիս Նա ասում է. «Գնա, վաճառիր ինչ որ ունես եւ տուր աղքատներին... եւ վերցրու խաչն ու եկ Իմ հետեւից» (Մարկ. Ժ 21): Նա նաեւ ասում է. «Եվ ով չի վերցնում իր խաչն ու գալիս Իմ հետեւից, չի կարող Իմ աշակերտը լինել» (Ղուկ. ԺԴ 27):

բ) Խաչը կարեւորվեց հրեշտակի եւ առաքյալների կողմից:

Որքան գեղեցիկ է, որ Տիրոջ հարությունը յուղաբեր կանանց ավետող հրեշտակն ասաց. «Գիտեմ, որ խաչված Հիսուսին եք փնտրում: Այստեղ չէ, քանզի հարություն առավ, ինչպես ասել էր» (Մատթ. ԻԸ 5-6): Հրեշտակը Տիրոջը «խաչված» է կոչում, թեեւ Նա հարություն էր առել, եւ այս անունը շարունակվեց տրվել Նրան:

Առաքյալները գործածում էին այս անունը եւ իրենց քարոզության մեջ մեծ շեշտ դնում Տիրոջ խաչելության վրա: Հրեաներին քարոզելիս ս. Պետրոս առաքյալն ասում է. «Հիսուսը, Ում դուք խաչեցիք» (Գործք Բ 36): Պողոս առաքյալը նույնպես կարեւորում է այս հանգամանքը, երբ ասում է. «Մենք կքարոզենք խաչված Քրիստոսին» (Ա Կոր. Ա 23), չնայած նրան, որ Տիրոջ խաչելությունը հրեաների համար գայթակղություն էր, իսկ հույների համար՝ հիմարություն:

Առաքյալը խաչը համարում է քրիստոնեության էությունը, ուստի եւ կարեւորում այն՝ ասելով. «Որովհետեւ չմտադրվեցի ճանաչել ձեզանում այլ բան, քան միայն Հիսուս Քրիստոսին եւ Նրան՝ խաչված» (Ա Կոր. Բ 2), այսինքն՝ խաչն էր միակ բանը, որ առաքյալը կամենում էր ճանաչել:

գ) Առաքյալները հպարտանում էին խաչով:

Ս. Պողոս առաքյալն ասում է. «Քավ լիցի, որ ես հպարտանամ մեկ այլ բանով, քան մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսի խաչով», ապա բացատրում է սրա պատճառը՝ շարունակելով. «Որով աշխարհը խաչված է ինձ համար, եւ ես՝ աշխարհի» (Գաղ. Զ 14):

դ) Երբ մենք խաչակնքվում ենք, հիշում ենք խաչին վերաբերող բազմաթիվ աստվածաբանական եւ հոգեւոր նշանակություններ:

Հիշում ենք Աստծո սերը, Ով հանուն մեր փրկության հանձն առավ մեռնել մեզ համար. «Ամենքս իբրեւ մոլորված ոչխարներ, մարդն իր ճանապարհին մոլորվեց. եւ Տերը Նրան մատնեց մեր մեղքերի պատճառով» (Ես. ԾԳ 6): Երբ մենք խաչակնքվում ենք, հիշում ենք «Աստծո Գառին, որ վերցնում է աշխարհի մեղքը» (Հովհ. Ա 29, Ա Հովհ. Բ 2):

ե) Երբ մենք խաչակնքվում ենք, հայտարարում ենք, որ պատկանում ենք Խաչյալին:

Ովքեր հավատում են խաչի հոգեւոր խորհրդին միայն իրենց սրտում, առանց արտաքին նշանի, հրապարակայնորեն չեն արտահայտում իրենց պատկանելությունը Քրիստոսին, ինչպես մենք, որ խաչակնքվում ենք, խաչը կրում, բոլորի առաջ համբուրում, մեր դաստակներին դակում (ղպտի ժողովրդի մեծամասնությունն իր աջ ձեռքի դաստակի ներսի մասում ունի խաչի դաջվածք-դրոշմ.) եւ դնում մեր պաշտամունքային վայրերի գլխին:

Սրանով մենք հրապարակայնորեն ցույց ենք տալիս մեր հավատքը՝ առանց մարդկանցից ամաչելու: Ընդհակառակը՝ մենք հպարտանում ենք խաչով, այն ներկայացնում իբրեւ մեր անունը, դրա համար տոներ նշում եւ այն մեր ձեռքը բռնում: Առանց անգամ որեւէ բառի արտասանության մեր արտաքինն արդեն մատնում է մեր հավատքը:

զ) Մարդ էակը միայն հոգի կամ միտք չէ, այլեւ ունի մարմնավոր զգայարաններ, որոնք պետք է զգան խաչը, ինչպես վերը ցույց տրվեց:

Ո՛չ բոլոր մարդիկ ունեն նույն հոգեւոր մակարդակը, որում կարիքը չունեն մարմնավոր զգայարանների: Զգայարաններն իրենց սնունդը ստանում են վերոհիշյալ գործառնություններով, որոնց ազդեցությունը փոխանցում են մտքին ու հոգուն: Միտքը կարող է ինքնուրույնաբար չհիշել կամ սակավ հիշել խաչի խորհուրդը, սակայն զգայարանների միջոցով եւ խաչն իր առջեւ տեսնելով՝ նա կհիշի խաչի եւ Խաչյալի հետ կապված զգացումներն ու բոլոր հոգեւոր ու աստվածաբանական խորհուրդները:

Այսպիսով, մենք Աստծուն պաշտում ենք հոգով, մտքով եւ մարմնով, որոնցից յուրաքանչյուրն իր հերթին զորացնում է մյուսին:

է) Մենք լռությամբ չենք խաչակնքվում, այլ ասում ենք. «Հանուն Հոր եւ Որդվո եւ Հոգվույն Սրբո»:

Սրանով մենք ամեն անգամ արտահայտում ենք մեր հավատը Սուրբ Երրորդության եւ մեկ Աստվածության հանդեպ: Այսպիսով Սուրբ Երրորդությունը միշտ մեր մտքում է, մինչ այսպես չէ նրանց պարագայում, ովքեր մեզ պես չեն խաչակնքվում:

ը) Խաչի նշանով մենք արտահայտում ենք մեր հավատը նաեւ Տիրոջ մարդեղության եւ փրկագործության հանդեպ:

Երբ մենք խաչակնքվում ենք՝ ձեռքն իջեցնելով վերեւից ներքեւ, ապա տանելով ձախից աջ, հիշում ենք, որ Աստված երկնքից երկիր իջավ եւ մարդկանց ձախից դեպի աջ տարավ՝ խավարից դեպի լույս, մահվանից դեպի կյանք:

Շատ են այն նշանակությունները, որ կարող են անցնել մեր մտքով ու սրտով, երբ մեզ կնքում ենք խաչի նշանով:

Շարունակելի

Թարգմանությունը՝ Սեդա ՍՏԱՄԲՈԼՑՅԱՆԻ

ՀՈԳԵՎՈՐ ԵՐԳԻ ՔԱՐՈԶԻՉԸ

«Վաստակավոր արտիստ եւ պրոֆեսոր, 63-ամյա Վալերի Հարությունյանը վստահ է, որ իր կյանքը տնօրինում է Ինքը՝ Ամենակարող Աստված:

Արմատներով շուշեցի Վալերի Հարությունյանը Բաքվի էլեկտրոմեխանիկական գործարանի ամենաձայնեղ խառատն էր, որ կարողանում էր հաստոցների աղմուկի մեջ անգամ իր բասով այնպես ձայնել, որ սայլակավարը լսեր եւ մոտենար: Պատճառն այն էր, որ նրա ձայնը «հունցվել էր» դեռ մոր ու նրա նախնիների գեներում, քանի որ բոլորը երգում էին: Այնուամենայնիվ, նա մինչեւ հիմա էլ հպարտանում է, որ 18 տարեկանում արդեն ամենաբարձրակարգ՝ 6-րդ կարգի խառատի աստիճան ուներ:

- Անհոգ ու սահմանափակ ուրախությամբ բանվորական տարիներ էին, սակայն մեջս ինչ-որ դատարկություն կար, եւ կարծես մեկն ասում էր՝ Սա քո՛ կյանքը չէ, քո՛ կյանքով ապրիր,- հիշում է նախկին խառատը:

Մի օր նրա երգին ականջալուր է լինում Բաքվի օպերային թատրոնի գարաժի վարիչը: Նա կազմակերպում է երիտասարդի ձայնի ունկնդրումը տեղի ուսումնարանում, ուր եւ նրան հրավիրում են սովորելու: Այստեղ մի դիպված փոխում է սովետական ուսանողի՝ քանոնի պես նախագծված ուղին:

- Երկրորդ կուրսում էի: Ուսումնարանի դռներից շատ ներս էի մտնում, երբ մի քահանա մատով կանչեց ինձ ու միանգամից հայերենով հարցրեց՝ հա՞յ ես: Դրական պատասխանիս կարճ արձագանքեց՝ հետս արի: Տեր Գրիգորն էր՝ Բաքվի եկեղեցու հոգեւոր հովիվը, որ առաջին անգամ ինձ եկեղեցի տարավ ու... բացեց աչքերս: Նա պատմում էր իմ հայրենի հողի ու պապերի մասին: Ես 22 տարեկան էի, բայց կարծես նորից ծնվեցի եւ հասկացա, թե ո՞վ եմ եւ ինչո՞ւ եմ ծնվել:

Վալերին եւ իր ընկերները (նրանց մեջ մի հրեա խմբավար կար՝ Շապիրոն, որին «հանուն արվեստի» գաղտնի մկրտեցին եւ կնքեցին Շապիրյան) կազմեցին Բաքվի հայոց եկեղեցու երգչախումբը, որ պետք է երգեր սուրբ պատարագներին եւ Վազգեն Ա կաթողիկոսի հովվապետական այցի առիթով: Երգեցին: Լուսահոգի հայրապետը կանչեց Վալերիին եւ ուղղակի հարցրեց. »Կուզե՞ս ապրել Հայաստանում...«:

Դրանից հետո Վալերի Հարությունյանի կյանքը դարձավ հեքիաթային:

- Ես երբեք չեմ մոռանա այն օրերը, երբ նոր էի եկել Հայաստան եւ ապրում էի վանքի վանատանը: Երեկոյան նստում էի այգու նստարանին եւ կարծես զգում էի Աստծո շունչը եւ Վեհափառի լուսավոր օրհնությունն ինձ վրա... Այն օրերին Վեհափառը մի ճակատագրական խորհուրդ տվեց ինձ, որ սրբությամբ եմ կատարում մինչ այսօր: Նա ասաց. «Երբեք ձայնով փող չաշխատես: Ձայնը արվեստինն է, ո՛չ փողինը»:

Վալերի Հարությունյանի ձայնը գրավեց նաեւ Երեւանի օպերային թատրոնի գեղարվեստական ղեկավարի ուշադրությունը: Նա անցավ աշխատանքի նաեւ Օպերայում, ուր ոմանք նույնիսկ «քրիստոնեության քարոզչի» պիտակ էին ուզում փակցնել նրան: Բայց ավելի էականն այն է, որ Վեհափառը եւ օպերային թատրոնի գեղարվեստական ղեկավարը կատակում էին. մեկը՝ Իմ Վալերիկն է, մյուսը՝ Ո՛չ, իմ Վալերիկն է:

- Ժամանակը ցույց տվեց, որ ես եկեղեցու Վալերիկն էի եւ եմ մինչեւ այսօր,- ասում է Վ. Հարությունյանը, որ նաեւ դասավանդում է Կոմիտասի անվան երաժշտանոցում, կարեւոր է, որ ես եկեղեցի եմ մտել ո՛չ թե աշխատելու, այլ երգով աղոթելու համար, քանի որ դա իմ հոգու պահանջն է:

Իր կյանքը վերլուծելիս Վալերի Հարությունյանը հանգում է մի եզրակացության.

- Շատ հանգիստ եմ քնում, քանզի ինչ էլ որ արել եմ, Քրիստոսի պատվիրաններն աչքիս առաջ եմ պահել...

Իսկ Վազգեն Վեհափառի նկատմամբ նրա վերաբերմունքը հուզում է եւ երանի տալու առիթ դառնում. «Ես հայր չունեի, Վազգեն կաթողիկոսը եղավ իմ հայրը, եւ նրա հայացքն ու աչքերն եմ փնտրում մինչեւ հիմա...»:

Շուրջ 40 տարվա ավանդ ունի Վ. Հարությունյանը հայ երգարվեստում, արդեն 33 տարի վոկալ երգարվեստ է դասավանդում եւ մի պարզ ճշմարտություն գիտի.

- Մարդու երաժշտական ձայնը բնության պարգեւ է: Երբ լսում ենք ձայնը, լսում ենք բնությանը, որին կարելի է ուղղորդել, բայց ո՛չ փոխել... Իմ մասնագիտական-մանկավարժական սկզբունքն է՝ զարգացնել միայն «չփչացրած» ձայները: Այսինքն՝ ես նույն երեխայի հետ աշխատում եմ ե՛ւ դպրոցում, ե՛ւ ուսումնարանում կամ կոնսերվատորիայում, այնպես՝ մինչեւ մեծ բեմ դուրս գալը: Սակայն ցավով պիտի նշեմ, որ այսօր Հայաստանում չկա մշակութային սերնդագործություն, եւ մշակութային մեկենասությունն ասվածը դեռ անընկալելի է մեր հասարակության փողատեր շերտի համար: Այդ պատճառով, եթե առաջ 10 շրջանավարտից 4-ն էին դառնում գործուն երգիչներ, ապա այսօր նրանց թիվը կարող է լինել մեկը կամ երկուսը:

Հարցին, թե ի՞նչ է նրա համար հոգեւոր երաժշտությունը, Վ. Հարությունյանը պատասխանում է.

- Ինչպես մարդու սկիզբն Աստված է, այնպես էլ երգչի սկիզբը պետք է հոգեւոր երաժշտությունը լինի: Այլապես նա չի բխի իր արմատներից եւ չի կայանա որպես արվեստագետ: Եթե մեկը չսիրի ու չհասկանա իր ազգային երգը, Կոմիտաս, Եկմալյան..., նա չի կարող սիրել եւ խորությամբ հասկանալ օտարածին երաժշտությունը՝ լինի դա Բախ, թե՝ Հայդն: Հոգեւոր երաժշտությունն այնպիսի ուժ ունի, որ բացում է հոգու աչքերը: Ես կարծում եմ, որ Լուսինե Զաքարյանի երգը կարող է ավելի շուտ մարդուն ցույց տալ առ Աստված տանող ճանապարհը, քան որեւէ քարոզ, խորհուրդ կամ հրահանգ: Ճիշտ է, ես չդարձա հոգեւորական, բայց մնացի երգիչ եւ ճշմարիտ հավատացյալ, որ քարոզում է ոչ թե խոսքով, այլ երգով:

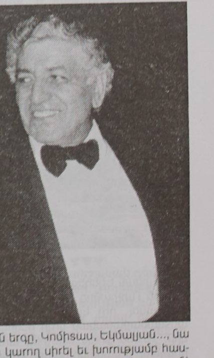

Սուսաննա ՄԱՐԳԱՐՅԱՆ

ԱԼԵՔՍԵՅ ՕՍԻՊՈՎ

Ո՞Վ Է ԱՍՏՎԱԾ

(մասնակի կրճատումներով)

Կրոն կարելի է անվանել միայն այն աշխարհայացքը, որում կա Աստծո մասին միտք, Աստծո գաղափար, Աստծո ճանաչում, հավատ առ Աստված: Եթե դրանք չկան, չկա եւ կրոն: Մենք այդպիսի հավատը կարող ենք անվանել ինչպես կամենանք՝ շամանություն, ֆետիշիզմ, աստղագուշակություն, մոգություն: Բայց դա կրոն չէ, դա կեղծ կրոն է, կրոնի այլասերում: Այսօր ցանկանում ենք խոսել յուրաքանչյուր կրոնի եւ, իհարկե, քրիստոնեության հիմնական հարցի՝ Աստծուն վերաբերող վարդապետության մասին:

Աստծո մասին հարցումը բարդ է: Ստիպված կլինենք բազմիցս լսել. «Դուք՝ քրիստոնյաներդ, պատմում եք մեզ Աստծո մասին, ապացուցում, որ Նա կա: Իսկ Ո՞վ է Նա: Ո՞ւմ մասին եք խոսում, երբ արտասանում եք «Աստված» բառը»: Ահա դրա մասին էլ այսօր կխոսենք ձեզ հետ:

Սկսենք հեռվից: Սոկրատի աշակերտ Պլատոնը մի այսպիսի միտք ունի՝ սկզբնապատճառները (որեւէ բարդություն չունեցող պարզ իրերը) անսահմանելի եւ աննկարագրելի են: Իրոք, բարդ իրերը մենք կարող ենք սահմանել պարզերի միջոցով: Իսկ ինչո՞վ սահմանենք պարզերը: Եթե մարդը երբեք կանաչ գույնը չի տեսել, ինչպե՞ս բացատրենք նրան՝ ի՞նչ է դա: Մնում է առաջարկել նրան. «Տես»: Բացատրել, թե ինչ է իրենից ներկայացնում կանաչ գույնը, անհնար է: Մի առիթով հայր Պավել Ֆլորենսկին իր խոհարարուհուն՝ պարզ ու անգրագետ մի կնոջ, հարցրեց. «Ի՞նչ է արեւը»: Փորձում էր նրան: Կինը տարակուսանքով նայեց Ֆլորենսկուն եւ ասաց. «Արե՞ւը: Է՜, տեսեք եւ կիմանաք»: Ֆլորենսկին չափազանց գոհ մնաց պատասխանից: Իրոք, կան բաներ, որ անհնար է բացատրել, կարելի է միայն տեսնել:

«Ո՞վ է Աստված» հարցին պետք է այսպես պատասխանել: Քրիստոնեությունը ասում է, որ Աստված պարզ էություն է, ամենապարզը բոլոր գոյություններից: Նա ավելի պարզ է, քան արեգակը: Նա այն իրողությունը չէ, որի մասին մենք կարող ենք դատողություններ անել եւ դրա միջոցով հասկանալ ու ճանաչել: Նրան կարելի է միայն «տեսնել»: Միայն Նրան «նայելով» ճանաչել, թե Ով է Նա: Դուք չգիտեք՝ ինչ է արեգակը. տեսեք, չգիտեք՝ Ով է Աստված. տեսե՛ք: Ինչպե՞ս. «Երանի նրանց, որ սրտով մաքուր են, որովհետեւ նրանք Աստծուն պիտի տեսնեն» (Մատթ. Ե 8): Կրկնում եմ, ոչ բոլոր իրերն են ենթակա խոսքով նկարագրման եւ սահմանման: Չէ՞ որ մենք չենք կարող կույրին բացատրել՝ ինչ է լույսը, իսկ խուլին՝ երրորդ օկտավայի դո հնչյունը կամ առաջինի ռե-ն: Իհարկե կան բազմաթիվ իրեր, որոնց մասին մենք խոսում ենք եւ բավականին հասկանալի բացատրում: Բայց քիչ չեն նաեւ այնպիսիք, որ դուրս են հասկանալի բացատրության սահմաններից: Դրանք կարելի է ճանաչել միայն անմիջական տեսությամբ:

Գիտե՞ք՝ ինչն էր նախաքրիստոնեական հունա-հռոմեական գրականության մեջ անվանվում աստվածաբանություն, եւ ով՝ աստվածաբան: Աստվածաբանություն ասելով հասկանում էին աստվածների արկածների ու գործերի մասին զրույցները: Իսկ աստվածաբան էին անվանում այդ զրույցների հեղինակներին՝ Հոմերոսին, Հեսիոդոսին, Օրփեոսին: Ահա ձեզ ե՛ւ աստվածաբանություն, ե՛ւ աստվածաբաններ: Իհարկե, Աստծո մասին հետաքրքրական գաղափարներ կան Անաքսագորի, Սոկրատի, Պլատոնի, Արիստոտելի եւ այլ հին փիլիսոփաների մոտ, բայց դրանք հանրածանոթ չէին:

Իսկ ի՞նչն է քրիստոնեության մեջ անվանվում աստվածաբանություն (богословие): «Աստվածաբանություն» եզրը հունարեն «թեոլոգիա» բառի թարգմանությունն է: Իմ կարծիքով՝ շատ անհաջող թարգմանություն է, քանի որ «թեոլոգիա» բառի երկրորդ մասը՝ «լոգոս»-ը, ունի մոտ 100 իմաստ (առաջինը՝ Թեոս կամ Ֆեոս, հասկանալի է բոլորին՝ Աստված): Ի. Դվորժեցկու հին հունարեն-ռուսերեն բառարանում «լոգոս» բառի իմաստների 34 բառափունջ կա: Յուրաքանչյուր բառափնջում եւս այդ բառը մի քանի իմաստ ունի: Սակայն եթե խոսենք «լոգոս» հասկացության կրոնափիլիսոփայական հիմնական իմաստի մասին, ապա կարծում եմ՝ այն համապատասխանում է «գիտելիքին», «ճանաչողությանը», «տեսությանը»: Թարգմանիչներն օգտագործել են բառի ամենակիրառելի նշանակությունը՝ «բան» (խոսք, ռուս. слово), եւ թեոլոգիան թագմանել այնպիսի անորոշ հասկացությամբ, ինչպիսին է աստվածաբանությունը: Սակայն, ըստ էության, թեոլոգիան հարկավոր էր թարգմանել աստվածտեսություն, աստվածգիտություն, աստվածճանաչողություն: Ընդ որում՝ քրիստոնեության մեջ տեսություն, գիտություն ասելով նկատի չունեն Աստծո մասին խոսքերը կամ դատողությունները, ինչպես ընդունված էր հեթանոսների մոտ, այլ սուրբ, մաքուր մարդու անմիջական աստվածըմբռնողության յուրահատուկ հոգեւոր փորձառությունը: Այդ միտքը շատ պարզ ու դիպուկ ձեւակերպել է Հովհաննես Կղեմաքոսը. «Աստվածաբանության սկիզբը մաքրության կատարելությունն է»:

Աստվածաբանության մեջ դա կոչվում է Աստծուն ճանաչելու հոգեւոր-փորձառական մեթոդ, որը քրիստոնյային հնարավորություն է տալիս Աստծուն ճշմարտապես հասկանալով ըմբռնել Սուրբ Գրքի աստվածային Հայտնության իրական իմաստը:

Աստվածաբանության մեջ կա եւս երկու մեթոդ, եւ չնայած դրանք զուտ ռացիոնալ են, այնուամենայնիվ ունեն Աստծուն ճիշտ հասկանալու որոշակի նշանակություն: Այդ մեթոդներն են՝ ապոֆատիկը (բացասական) եւ կատաֆատիկը (դրական):

Ապոֆատիկ մեթոդը բխում է այն անառարկելի ճշմարտությունից, որ Աստված սկզբունքորեն տարբեր է բոլոր արարածներից, եւ այդ պատճառով՝ մարդկային հասկացությունների համար անհասանելի եւ աննկարագրելի: Ըստ էության՝ այս մեթոդը արգելում է որեւէ բան ասել Աստծո մասին, քանի որ Նրան վերաբերող մարդկային ցանկացած խոսք սուտ է: Հասկանալու համար, թե ինչու է այդպես, ուշադրություն դարձրեք, թե որտեղից են առաջանում մեր բոլոր պատկերացումներն ու բառերը, ինչպե՞ս են դրանք կազմավորվում: Ահա թե ինչպես: Մենք տեսնում, լսում, շոշափում (եւ այլն) ենք ինչ- որ բան եւ համապատասխանաբար անվանում: Տեսանք եւ անվանեցինք: Մոլորակ հայտնագործեցինք եւ անվանեցինք Պլուտոն: Մասնիկ հայտնագործեցինք եւ անվանեցինք նեյտրոն: Կան կոնկրետ եւ ընդհանուր, աբստրակտ հասկացություններ, կան կատեգորիաներ: Այդպես հարստանում եւ զարգանում է լեզուն: Եվ քանի որ մենք հաղորդակցվում եւ միմյանց ենք փոխանցում այդ անուններն ու հասկացությունները, ուրեմն հասկանում ենք իրար: Մենք ասում ենք սեղան եւ հասկանում՝ ինչի մասին է խոսքը, որովհետեւ այդ բոլոր հասկացությունները առաջ են գալիս՝ հիմնվելով մեր երկրային հավաքական փորձի վրա: Սակայն դրանք բոլորը շատ թերի, անկատար են նկարագրում իրական իրերը, տալիս միայն ամենաընդհանուր պատկերացում: Գեյզենբերգը՝ քվանտային մեխանիկայի հիմնադիրներից մեկը, արդարացիորեն գրում էր. «Մեր եւ աշխարհի փոխազդեցության միջոցով առաջացող բոլոր հասկացությունների եւ բառերի իմաստները չեն կարող հստակ սահմանվել: Այդ պատճառով էլ երբեք չի կարելի ռացիոնալ մտածողության ճանապարհով գալ դեպի բացարձակ ճշմարտությունը»:

Շարունակելի

Թարգմանությունը՝
Ա. Ավետիսյանի

ԱՇԽԱՐՀԸ ԵՎ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

▼▼▼

Անգլիկան եկեղեցու հոգեւոր պետ Ռոուեն Ուիլիամսը նոր մրցանակ է սահմանել, որը կտրվի ամենալավ աստվածաբանական երկի հեղինակին: 15.000 ֆունտ ստերլինգ արժողությամբ մրցանակը կկոչվի Քենթրբերիի արքեպիսկոպոս եւ նշանավոր աստվածաբան Մայքլ Ռեմզիի (1961-1974թթ) անունով: Այս տարի լրանում է վերջինիս ծննդյան 100-ամյակը: Ըստ մրցութային հանձնաժողովի նախագահի՝ մրցանակը սահմանված է ոչ միայն անգլիացիների համար, այլեւ՝ քրիստոնեական բոլոր հարանվանությունների: Մրցանակն առաջինը կտրվի 2005թ. ամենալավ անգլիալեզու կամ անգլերեն թարգմանված աստվածաբանական աշխատության համար:

▼▼▼

Բուլղար Ուղղափառ Եկեղեցու Ս. Սինոդը հայտարարություն է տարածել, որում ասվում է, թե Սինոդը երբեք թույլ չի տա Եկեղեցուց դուրս մարդկանց արատավորել Բուլղար Եկեղեցու սուրբ անունը, ինչպես նաեւ մոլորեցնել մարդկանց սին խոստումներով: Մաքսիմ պատրիարքի գլխավորությամբ գործող Սինոդը Բուլղար Եկեղեցուց բաժանվածներին եւ իրենց ինքնակոչ իշխանություն վերագրողներին միության կոչ է արել: Եվ քանի որ այս կոչն անպատասխան է մնացել, ուստի Սինոդը դիմել է երկրի ղեկավարությանը՝ ետ վերցնել ոչ կանոնական եկեղեցու անդամների ձեռքում գտնվող տաճարները, վանքերը եւ եկեղեցական սեփականությունը՝ օրենքի սահմաններում: Պետությունը, անսալով Ս. Սինոդի հայտարարությանը, առգրավել է բոլոր եկեղեցիները եւ այժմ քրեական գործեր են հարուցված ոչ կանոնական մետրոպոլիտ Ինոկենտիի եւ նրա համախոհների դեմ:

▼▼▼

Բուլղար եկեղեցու հակականոնական սինոդի անդամ հայր Կամեն Բարակովը հայտարարել է, թե Մաքսիմ պատրիարքի գլխավորությամբ գործող Ս. Սինոդը Մոսկվայի Պատրիարքության մեկ մասն է: Վերջինս նշել է, որ Ալեքսի Բ-ն դեռեւս 1998թ. խանգարեց իրենց եւ չթողեց, որ Մաքսիմ պատրիարքը պատժվեր, ուստի եւ տապալվեց ուղղափառ եկեղեցիների հավաքը: Ըստ հայր Կամենի՝ այսօր Բուլղար Եկեղեցում ծագած այս պառակտումը Մաքսիմ պատրիարքի մեղքով է, որից շահում են աթեիստները եւ կոմունիստները:

▼▼▼

Իսրայելի ֆիլմերի վարձույթների ընկերություններն առայժմ վախենում են երկիր ներմուծել աշխարհում մեծ աղմուկ հանած Մել Գիբսոնի «Քրիստոսի չարչարանքները» ֆիլմը: Ընկերություններից մեկի աշխատակիցն ասել է, որ ոչ ոք չի համարձակվի այդ ֆիլմը Իսրայել բերել, քանի որ արդեն իսկ երկրի ԶԼՄ-ները ֆիլմի ռեժիսորին մեղադրել են հակահրեականություն սերմանելու մեջ:

▼▼▼

Սմոլենսկի եւ Կալինինգրադի Կիրիլ մետրոպոլիտը, ի պատասխան Լիպեցկի մարզի գուբերնատոր Օլեգ Կարալյովի այն առաջարկին, թե անհրաժեշտ է Եկեղեցու լեզուն փոխել արդի ռուսերենի, ասել է. «Աստվածպաշտությունն անհնար է փոխել արդի ռուսերենի, քանզի այդպիսի ծեսը հոգեւոր առումով արժեք չի ունենա: Աստվածպաշտությունը պետք է լինի վերերկրային»: Միեւնույն ժամանակ մետրոպոլիտը հավաստիացրել է, որ դեռ հեղափոխությունից առաջ Սինոդի շրջանակներում ձեւավորված հատուկ հանձնաժողովի աշխատանքները, որի նպատակն էր, պահպանելով հին արարողությունների տեքստերը՝ դրանք դարձնել ավելի հասու մարդկանց, ունենալու են իրենց շարունակությունը:

▼▼▼

Ինչպես նշել է Իսրայելի զբոսաշրջության նախարար Գիդեոն Էզրան՝ Իսրայել ժամանած ուխտավորներին կտրվեն հատուկ կրոնական վկայականներ՝ այս կամ այն սրբավայրը այցելած լինելու մասին: Դրանով Իսրայելի կառավարությունը ցանկանում է խթանել զբոսաշրջությունը երկրում: Վերջիններս կարծում են, որ ինչպես ամեն տարի 2 մլն. մուսուլման այցելում է Մեքքա, այնպես էլ հնարավոր է նույն ծավալներն ապահովել նաեւ քրիստոնյաների պարագայում, քանզի քրիստոնյաների համար Երուսաղեմը նույն «Մեքքան»է:

▼▼▼

Հուլիսի 30-ից Սարովում սկսվել են ուղղափառ աշխարհում մեծ համբավ ունեցող ս. Սերաֆիմ Սարովսկու 250-ամյակին նվիրված տոնախմբությունները, որին ցավոք չեն մասնակցելու պաշտոնական Մոսկվայի ներկայացուցիչները: Ամենայն հավանականությամբ, հիվանդության պատճառով, տոնակատարություններին չի մասնակցի նաեւ Ալեքսի Բ Պատրիարքը:

Լրաքաղը
Տիգրան սրկ. ԲԱՂՈՒՄՅԱՆԻ

ՔՐԻՍՏՈՆՅԱ ՀԱՅԱՍՏԱՆ
Կրոնական, մշակութային, լրատվական երկշաբաթաթերթ

Հիմնադիր՝
Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին
Հրատարակիչ՝
Ս. Էջմիածնի Քրիստոնեական դաստիարակության կենտրոն
Գլխավոր խմբագիր՝
Աստղիկ Ստամբոլցյան

Գրանցման վկայական՝ 624
Խմբագրության հասցեն՝
ք. Վաղարշապատ, ՔԴԿ

հեռախոս՝
(0+31) 54510
Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի տպարան
Ստոր. տպագր. 2.08.2004թ.

Տպաքանակը՝ 2500
Գինը՝ 50 դրամ